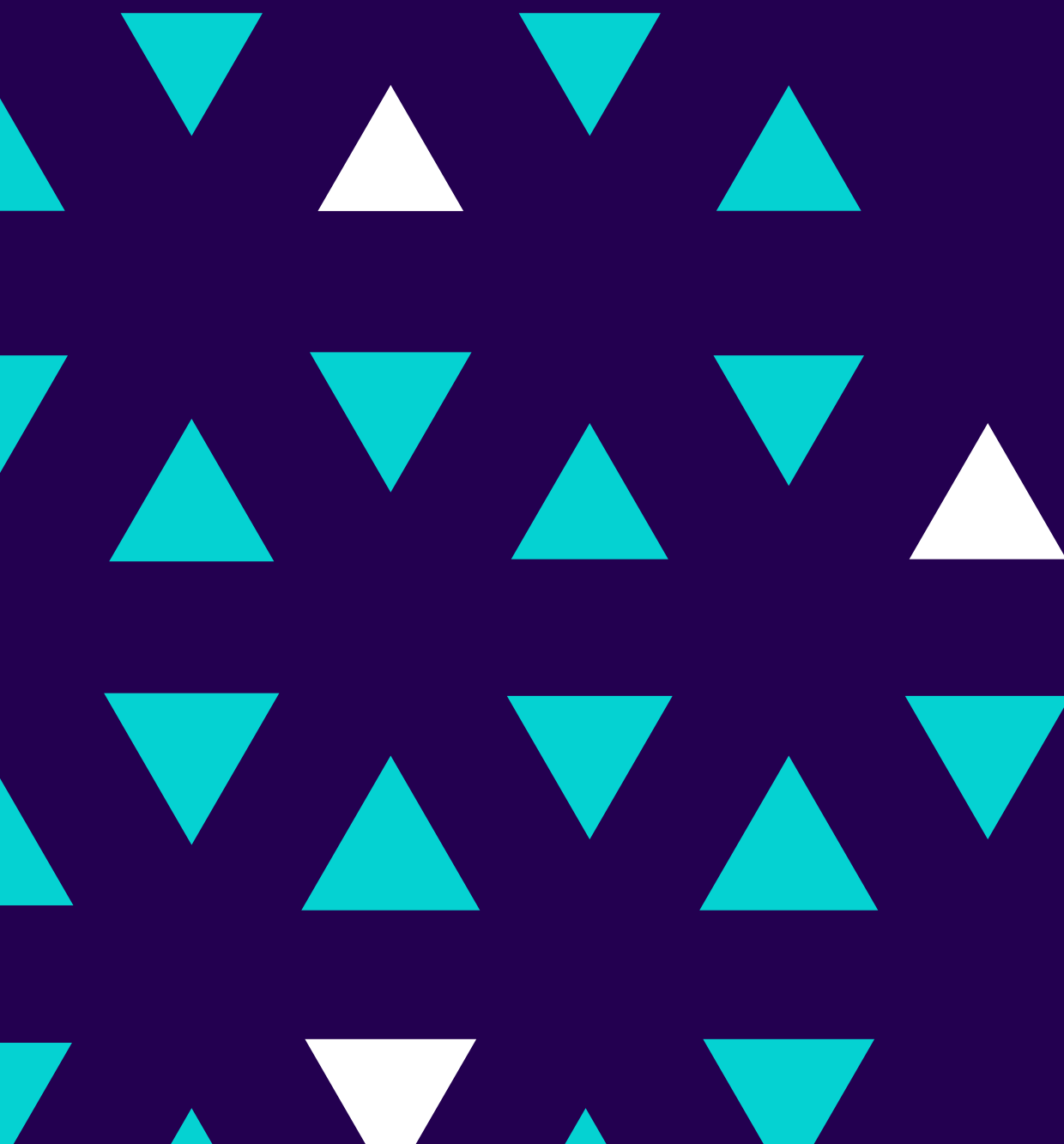

Republika e Kosovës
Republika Kosova – Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

*Ministria e Financave Punës dhe Transfereve
Ministarstvo za Finansije Rad i Transfere
Ministry of Finance Labor and Transfers*

▶ STANDARDNE OPERATIVNE PROCEDURE ZA DECU U OPASNIM OBLICIMA RADA

**▶ STANDARDNE
OPERATIVNE PROCEDURE
ZA DECU U OPASNIM
OBLICIMA RADA**

► IZRAZI ZAHVALNOSTI

Ovaj dokument je deo projekta „Mere, podizanje svesti i obuhvaćanje politika u ubrzavanje delovanja protiv dečijeg rada i prisilnog rada (MAP 16)“ u podršci Ciljevima održivog razvoja (COR) Cilj 8.7. Sredstva je obezbedilo Departman rada SAD-a u okviru sporazuma o saradnji broj IL-30147-16-75-K.-11. 100% svih troškova projekta finansira se iz saveznih fondova, u vrednosti od 22,4 miliona dolara, od čega je 162.000 dolara dodeljeno za aktivnosti na Kosovu.

► OBAVEŠTENJE:

Ovaj materijal ne odražava nužno stavove ili politike Departmana rada Sjedinjenih Država, niti pominjanje trgovačkih imena, komercijalnih proizvoda ili organizacija podrazumeva odobrenje od strane vlade Sjedinjenih Država.

▶ TABELA SADRŽAJA

▶ UVOD	8
▶ DEFINICIJE	10
▶ DEFINICIJA DEČIJEG RADA	13
▶ VIZIJA	15
▶ SVRHA STANDARDNIH OPERATIVNIH PROCEDURA	16
▶ OPŠTI PRINCIPI	17
▶ PRAVNI OKVIR	18
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	19
MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	20
▶ INSTITUCIONALNI MEHANIZMI I DRUGI AKTERI NEPOSREDNO UKLJUČENI U PRAĆENJE DEČIJEG RADA	21
Institucionalni mehanizmi praćenja	21
Institucionalni operativni mehanizmi	21
▶ STANDARDNE OPERATIVNE PROCEDURE	23
Mera 1: SPREČAVANJE	24
Mera 2: POČETNA IDENTIFIKACIJA I UPUĆIVANJE	27
Mera 3: PROCENA SLUČAJA (početna i sveobuhvatna)	32
Početna procena	32
Utvrdjivanje neposrednog rizika	34
Sveobuhvatna procena	35
Mera 4: PLANIRANJE INDIVIDUALNIH USLUGA	
Rukovodilac slučaja	38
Mera 5: ZAŠTITA I REHABILITACIJA DECE	41
Zaštita deteta	41
Rehabilitaciona nega uključuje:	42
Mera 6: SPROVOĐENJE, RAZMATRANJE I PRAĆENJE SLUČAJA	
Sprovođenje plana	44
Nadgledanje plana	44
Procena plana	45
Dokumentovanje	45
Mera 7: ZATVARANJE SLUČAJA	
PRAĆENJE I PROCENA	
Dokumentovanje	48
▶ PRILOZI:	51

▶ SPISAK SKRAĆENICA

- ▶ OOO Opštinsko odeljenje za obrazovanje
- ▶ OOZSZ Opštinsko odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu
- ▶ OSPP Odeljenje za socijalne politike i porodicu
- ▶ TPD Timovi za prava deteta
- ▶ OOR Opasni oblici rada
- ▶ NIJZK Nacionalni institut za javno zdravlje Kosova
- ▶ MONTI Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija
- ▶ MPŠRR Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
- ▶ US Upravljanje slučajem
- ▶ MZ Ministarstvo zdravstva
- ▶ NVO Nevladina organizacija
- ▶ MOR Međunarodna organizacija rada
- ▶ SOP Standardna operativna procedura
- ▶ CSR Centar za socijalni rad
- ▶ OSUS Okrugli sto za upravljanje slučajem
- ▶ AU Administrativno uputstvo

► UVOD

U junu 2020. godine, u Republici Kosovo, Zakon br. 06/L-084 o zaštiti dece, zakon koji, između ostalog, ima za cilj da zaštiti decu od svih oblika zlostavljanja, eksploatacije ili drugih oblika koji ugrožavaju život, bezbednost, zdravlje, vaspitanje, obrazovanje i razvoj deteta. Četvrto poglavlje ovog zakona posebno se bavi sa zaštitom dece od ekonomske eksploatacije, kojom se zabranjuje zapošljavanje dece u delatnostima koje štete bezbednosti, zdravlju, moralu i psihofizičkom razvoju deteta, a Inspekciji rada daje mandat kao nadležnu za praćenje zapošljavanja deteta za garantovanje dobrog ponašanja, bezbednost i uslova rada.

Konvencija o pravima deteta, u daljem tekstu Konvencija, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1989. godine, predstavlja univerzalno priznanje prava deteta. Član 32. Konvencije priznaje pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomske eksploatacije i opasnog rada za dete, kao i pravo deteta da bude zaštićeno od rada koji ometa obrazovanje deteta, štetno je po fizičko, mentalno, duhovno, moralno i socijalno zdravlje. Stoga Konvencija takođe zahteva od država da preduzmu pravne, administrativne, socijalne i obrazovne mere kako bi zaštitile decu od ekonomske eksploatacije i teškog rada.

Svi oblici eksploatacije dece, koji ugrožavaju ili krše fizički, mentalni i moralni integritet ličnosti deteta, regulisani su Konvencijom koja se direktno primenjuje u Republiku Kosovo. Da bi se ostvarila prava deteta na zaštitu od eksploatacije, potrebno je stvoriti sistem koji će proaktivno delovati na sprečavanje eksploatacije i istovremeno omogućiti brzu i koordinisanu akciju za zaustavljanje eksploatacije i zaštitu deteta od dalje opasnosti, kao i da obezbedi odgovarajuću intervenciju za bezbedan oporavak i dalji razvoj deteta.

Konvencija MOR o najgorim oblicima dečijeg rada (član 7) precizira da države treba da preduzmu odgovarajuće mere kako bi sprečile angažovanje dece u teškim oblicima dečijeg rada i pružile potrebnu i odgovarajuću pomoć za uklanjanje dece sa teških oblika rada, njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju, kao i omogućavanje pristupa osnovnom ili stručnom obrazovanju. Međunarodna organizacija rada (MOR) u Preporuci

190, pozivajući se na član 6. Konvencije o najgorim oblicima dečijeg rada, preporučuje državama da hitno uspostave nacionalne mehanizme za nadgledanje dečijeg rada i da osmisle i sprovedu akcije za eliminisanje najozbiljnijih/najgorih oblika dečijeg rada, u saradnji sa vladinim i nevladinim institucijama, i uvek uzimajući u obzir perspektive dece pogođene teškim radom, njihovih porodica i drugih zainteresovanih strana. Takve akcije prema ovoj preporuci treba da imaju za cilj identifikovanje i osudu ozbiljnih oblika dečijeg rada; sprečavanje dece da se bave teškim oblicima rada; uklanjanje dece iz teških oblika rada i pružanje programa rehabilitacije i socijalne integracije kroz mere koje se bave njihovim fizičkim, psihološkim i obrazovnim potrebama. Države se takođe pozivaju da posebnu pažnju posvete maloj deci, devojčicama, grupama dece sa posebnim potrebama i zajednicama u kojima su deca najviše izložena riziku.

Imajući to u vidu i na osnovu Zakona o zaštiti deteta, postoji hitna potreba za praćenjem dečijeg rada, što je u skladu sa članom 5. Konvencije MOR-a br. 182, da posluži kao osnova za formalizovanje standardnih operativnih procedura za:

- identifikovanje, privlačenje, podršku i zaštita dece sa ulice;
- dokumentovanje trendova dečijeg rada u određenim sektorima;
- procenu efikasnosti postojećih intervencija na lokalnom nivou, uključujući preporuke i smernice za konkretne akcije i izradu konkretnih politika, strategija i akcionih planova i upućivanje slučajeva tužilaštvu i sudovima.

▶ **Shodno tome, razvijeni su ovi Standardne operativne procedure (SOP)**

koji definišu i razjašnjavaju uloge i postupke institucija za sprečavanje, identifikaciju, prikupljanje podataka, upućivanje, tretman, prijavljivanje dece koja su uključena u opasne oblike rada; i imaju za cilj jačanje međuinstitucionalne i multidisciplinarne saradnje radi zaštite prava deteta i zaštite dece od opasnih oblika rada (OOR).

Ovaj dokument je izrađen na osnovu Programa za praćenje dečijeg rada na Kosovu (2007) i nakon njegovog stupanja na snagu ukida/zamenjuje istog, pozivajući se na novi pravni okvir i postupcima za upravljanje slučajem dece na radu. Takođe, sve izmene osnovnih referenci na kojima je ovaj dokument zasnovan odražavaju se i u ovom dokumentu.

-
- Svi oblici eksploatacije dece, koji ugrožavaju ili krše fizički, mentalni i moralni integritet ličnosti deteta, regulisani su Konvencijom koja se direktno primenjuje u Republiku Kosovo.

▶ DEFINICIJE

- ▶ **Dete** - podrazumeva svako ljudsko biće mlađe od osamnaest (18) godina, osim kada je punoletstvo dostignuto ranije, u skladu sa zakonodavstvom kojem podleže. U slučaju kada starost osobe nije u potpunosti utvrđena, ali postoje razlozi koji podrazumevaju da je lice dete, ovo lice se smatra detetom i ima koristi od ovog zakona sve dok njegova starost nije u potpunosti utvrđena;
- ▶ **Maloletnik** - podrazumeva dete između četrnaest (14) i osamnaest (18) godina;
- ▶ **Roditelj** - podrazumeva osobu/osobe koje su rodile ili usvojile dete, oba zajedno ili jedan sam, u braku ili ne, ili koje su priznale materinstvo ili očinstvo deteta rođenog van braka;
- ▶ **Roditeljska odgovornost** - podrazumeva obavezu roditelja da obezbedi prava i dužnosti koje imaju za cilj obezbeđivanje emotivnog, socijalnog i materijalnog blagostanja, brigom i održavanjem vlastitih odnosa sa detetom i obaveze za obezbeđivanje rasta, odgoja, obrazovanja deteta, pravno zastupanje i upravljanje imovinom deteta;
- ▶ **Zaštita deteta** - podrazumeva sprečavanje i odgovor nad nasiljem, maltretiranjem, zlostavljanjem, iskorišćavanjem i zanemarivanjem, otmicom, seksualnom eksploatacijom, trgovinom i dečjim radom u i izvan kuće;
- ▶ **Dete u potrebi za zaštitom** - je osoba mlađa od osamnaest (18) godina, bez obzira na poslovnu sposobnost, prema važećem zakonodavstvu, koje može biti žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, eksploatacije, diskriminacije, nasilja ili kriminalne aktivnosti, kao i pojedinac starosti ispod krivične odgovornosti za koga se sumnja da je počinio ili je optužen da je počinio krivično delo, kao i deca u sukobu sa zakonom;
- ▶ **Dozvoljeni rad za decu** - je učešće deteta u ekonomskim aktivnostima koje nisu štetne za razvoj i zdravlje deteta, posebno ne sprečavaju ih da nastave školovanje i koriste slobodno vreme. Dozvoljen je i rad koji je deo profesionalne prakse i pod relevantnim nadzorom, nakon što su svi rizici identifikovani i eliminisani;
- ▶ **Zabranjeni rad za decu** - je rad ili aktivnost koja šteti bezbednosti, zdravlju, moralu i psihofizičkom razvoju deteta, kao rezultat nedostatka iskustva i znanja za obavljanje radnih dužnosti;
- ▶ **Opasni oblici dečijeg rada** - su poslovi koji mogu dovesti do smrti, povrede (često trajne) ili bolesti (često trajne) deteta, kao posledica neprilagođavanja prirode rada sa uzrastom i psihofizičkim razvojem deteta i nedovoljne sigurnosti na radnom mestu;
- ▶ **Pravni zastupnik** - podrazumeva roditelja ili staratelja koji, u okviru odgovornosti koje mu daje zakonodavstvo na snazi ili sud, štiti interese deteta vršenjem ili ne pravnih radnji, u ime ili na račun deteta;
- ▶ **Nasilje nad detetom** - podrazumeva svako namerno delovanje ili nedelovanje, kojim se izaziva svaki oblik fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanje ili nemarno tretiranje, zlostavljanje ili iskorišćavanje, uključujući seksualno zlostavljanje;
- ▶ **Zanemarivanje deteta** - podrazumeva namerno ili nenamerno ne delovanje od strane osobe koja je odgovorna za podizanje, staranje ili odgoj deteta, kao posledica čega su ugroženi život, fizički i mentalni integritet i razvoj deteta
- ▶ **Sprečavanje** - podrazumeva niz zajedničkih mera rane obrazovne, vaspitne, socijalne i pravne intervencije u korist deteta i porodice, koje je ugroženo ili u riziku u svom razvoju, kako bi se uspostavili uslovi za njegov razvoj, sprečili činovi zlostave ili njihovo ponavljanje omogućavajući ponovno uspostavljanje roditeljskih kompetencija - rehabilitacija roditeljskih kompetencija;

- ▶ **Zaštita deteta** - podrazumeva aktivnosti preduzete radi zaštite dece koja pate ili koja su verovatno u ozbiljnom riziku, i bilo koju radnju koja obezbeđuje da dete živi u sigurnoj porodici ili drugom okruženju u kojem su zaštićeni život i zdravlje i zagarantovana njegova prava, gde se štiti život i zdravlje i poštuju se njegova prava, obezbeđuje vaspitanje, obrazovanje i razvoj, štiteći ih od svih oblika nasilja, iskorišćavanja, telesnog kažnjavanja, zlostavljanja, eksploatacije, zanemarivanja, zloupotrebe i iskorišćavanja, u bilo kom kontekstu, uključujući, ali ne ograničavajući se na, otmicu, seksualno iskorišćavanje, trgovinu ljudima, rad dece i štetne tradicionalne prakse kao što su sakaćenje genitalija, brak deteta i zlostavljanje;
- ▶ **Usluge za zaštitu dece** - podrazumeva bilo koju uslugu koja pruža socijalnu ili psihosocijalnu zaštitu, pravnu pomoć, pravno zastupanje, zdravstvenu zaštitu, obrazovnu i kulturnu pomoć ili, u izuzetnim okolnostima, materijalnu pomoć detetu u potrebi;
- ▶ **Multidisciplinarni okrugli sto za pomoć u upravljanju slučajem** - podrazumeva multidisciplinarnu grupu, koja uključuje stručnjake iz relevantnih institucija za zaštitu dece i druge aktere koji predstavljaju razne discipline, a koji su odgovorni za zaštitu dece, međusobno delovanje i koordinaciju njihovih napora da se bave konkretnim slučajevima iskorišćavanja dece, zlostavljanja i zanemarivanja zasnovano na najboljim interesima deteta. Dete i porodica mogu biti učesnici okruglih stolova;
- ▶ **Rukovodilac slučaja** - podrazumeva odgovornog službenika kojeg imenuje Organ starateljstva, za upravljanje slučajem deteta koji u saradnji sa relevantnim akterima procenjuje potrebe deteta i izrađuje plan staranja;
- ▶ **Centar za socijalni rad (CSR)** - podrazumeva profesionalnu javnu instituciju na opštinskom nivou, nadležnu i za zaštitu dece u potrebi;
- ▶ **Institucija** - podrazumeva sve javne, centralne i lokalne institucije, kao i druga privatna i pravna lica u Republici Kosovo, koja su odgovorna za zaštitu deteta u ovom Zakonu i važećem zakonodavstvu;
- ▶ **Sistem zaštite deteta** - podrazumeva određenu formalnu i neformalnu strukturu sa sažetim i udruženim funkcijama i kapacitetima za sprečavanje i reagovanje na nasilje, zlostavljanje, zanemarivanje i iskorišćavanje deteta. U opštem smislu, sistem zaštite deteta sastoji se od ovih komponenti: ljudskih i finansijskih resursa, zakona i politika, upravljanja, praćenja i prikupljanja podataka, usluga zaštite i reagovanja kao i upravljanja slučajevima. Sistem takođe uključuje različite aktere kao što su deca, porodica, zajednica, službenici i zvaničnici centralnog i lokalnog nivoa, ne isključujući i one na međunarodnom nivou. Funkcionisanje sistema zavisi od interakcije i odnosa između komponenti i aktera unutar ovog sistema;
- ▶ **Deca sa ograničenim sposobnostima** - podrazumeva decu koja imaju jednu ili više ograničenih sposobnosti, kao posledica fizičkog, čulnog, intelektualnog psiho/ motoričkog oštećenja, koja su tako rođena ili su oštećenja stekla dobijena tokom života od nesreća, privremenih ili trajnih bolesti, što otežava tok svakodnevnog života.
- ▶ **Najbolji interes deteta** - u svim radnjama i odlukama koja se tiču deteta, preduzetih od strane roditelja ili staratelja, institucije, službe za zaštitu deteta, profesionalca za zaštitu deteta, sudova, upravnih vlasti ili zakonodavnih organa, najbolji interes deteta treba da bude prevladavajuća i najviša obaveza. To zahteva sveobuhvatan napor kako bi se obezbedio fizički, psihički, moralni i duhovni integritet deteta i promovisalo ljudsko dostojanstvo, uzimajući u obzir individualne karakteristike i socijalno stanje deteta. Tumačenje najboljeg interesa deteta mora biti u potpunosti u skladu sa Konvencijom o pravima deteta i nijedno pretpostavljeno tumačenje onoga što je u najboljem interesu deteta ne može opravdati kršenje bilo kog prava priznatog Konvencijom.

- ▶ **Upravljanje slučajem** - je način organizovanja i obavljanja poslova na zadovoljavanju individualnih potreba deteta (i njegove porodice) na odgovarajući, sistematičan način i pravovremeno, putem podrške i/ili direktnih preporuka (Global Protection Cluster, 2014);
- ▶ **Upućivanje slučaja**- je postupak formalnog zahtevanja usluga za dete ili njegovu porodicu od druge agencije kroz utvrđenu proceduru;

▶▶ Ostali izrazi korišćeni u ovom dokumentu imaju isto značenje kao definicije date u Zakonu o zaštiti deteta.

► DEFINICIJA DEČIJEG RADA

Ne sve radove koje obavljaju deca i adolescenti treba klasifikovati kao „dečji rad“. To zavisi od starosti deteta, vrste rada, radnog vremena, uslova pod kojima se rad obavlja i opasnosti po dete. Radovi koji ne utiču negativno na zdravlje i lični razvoj deteta, koji ne ometaju njihovo školovanje i socijalni život dece i koji ne predstavljaju rizik za dečije psihofizičke sposobnosti, smatraju se pozitivnim iskustvima deteta u angažovanju koja doprinose u razvoju dece i blagostanju njihovih porodica, a takođe im obezbeđuju veštine i iskustvo kao i pomažu im u njihovom pripremanju da budu produktivni članovi društva tokom svog odraslog života.

Stoga se rad koji je dozvoljen deci starijoj od minimalne starosti za određenu vrstu rada smatra učešćem u ekonomskim aktivnostima koje nisu štetne za razvoj i zdravlje deteta, a posebno to ne sprečava njegovo pohađanje škole i igranje.

Termin „**dečji rad**“ često se definiše kao rad koji detetu oduzima detinjstvo, potencijal i dostojanstvo, i koji šteti fizičkom i mentalnom razvoju. Odnosi se na rad koji:

- je mentalno, psihološki, socijalno i moralno štetno i opasno za decu; i
- utiče na obrazovanje dece tako što: (a) lišava ih mogućnosti da pohađaju školu, (b) prisiljava ih da rano napuštaju školu ili (c) prisiljava ih da pohađaju školu u veoma teškim uslovima

Dečji rad utiče na razvoj dece u pogledu zdravlja, obrazovanja, morala i psihološkog blagostanja. Takođe utiče na porodicu i društvo. Uticaj na dete može se kretati od fizičkih povreda i sakaćenja, trovanja, zdravstvenih problema do negativnog uticaja na mentalni, moralni i socijalni razvoj deteta i pre svega zlostavljanja deteta. Uticaj na porodicu, između ostalog, nastavlja porodično osiromašenje kroz niži ljudski kapital, jer dečji rad ne dovodi do razvoja veština. S druge strane, dečji rad može usporiti društveni rast i razvoj smanjenjem akumulacije ljudskog kapitala. Ostaje li otvoreno pitanje da li deca zaista zamenjuju odrasle radnike stvaranjem nezaposlenosti odraslih i/ili smanjenjem zarada

odraslih; ali u meri u kojoj se deca takmiče sa nekvalifikovanim odraslima za iste poslove, zaposlena deca utiču na zaposlenost odraslih ili zarade odraslih, u zavisnosti od strukture tržišta rada.

Iako dečji rad ima mnogo različitih oblika, prioritet je bez odlaganja eliminisati najgore oblike dečijeg rada, kako je definisano u članu 3. Konvencije MOR-a o najgorim oblicima dečijeg rada br. 182 (1999). Najgori oblici dečijeg rada uključuju:

- a. sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim sukobima;
- b. korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;
- c. korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima;
- d. rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

Što se tiče opasnog dečijeg rada, prva verzija spiska opasnog dečijeg rada na Kosovu pripremljena je uz podršku MOR-a tokom perioda 2005-2007. godine, a zakonski je stupila na snagu kao vladino Administrativno uputstvo o sprečavanju i eliminisanju opasnog dečijeg rada na Kosovu (AU 17/2008). Administrativno uputstvo navodi (a) opasne sektore i (b) opšte opasne aktivnosti koje bi trebalo prioritetno zabraniti. U 2013. godini AU 17/2008 zamenjeno je AU-om 05/2013, ažurirajući listu opasnog dečijeg rada na Kosovu. Kao što je pomenuto u uvodu ovog dokumenta, svaka promena/ ažuriranje osnovnih referenci na kojima je ovaj dokument zasnovan, takođe se odražava u ovom dokumentu.

Opšte opasne aktivnosti uključuju:

- noćni rad (između 20:00 i 6:00);
- povremeno dizanje i nošenje tereta teških preko 15 kg (M) i 10 kg (Ž);
- kontinuirano dizanje i nošenje tereta preko 10 kg (M) i 5 kg (Ž);
- rad u dubini, pod zemljom, pod vodom i zatvorenim mestima;
- rad na visini preko 2 m;
- rad koji može naneti štetu detetovom zdravlju zbog izlaganja ekstremno visokim ili niskim temperaturama, buci i vibraciji;
- izlaganje biološkim, hemijskim i toksičnim supstancama i izlaganje radioaktivnosti.

Specifični opasni sektori i aktivnosti uključuju: sektor poljoprivrede i šumarstva, rad na ulici, rad u građevinarstvu, rad u deponijama otpada i rad na eksploataciji prirodnih resursa.

▶ VIZIJA

Vizija standardnih operativnih procedura (SOP) je da kroz primenu ovog dokumenta institucije Republike Kosovo obezbede bolju zaštitu dece i adolescenata. Vizija ovog dokumenta je da ove procedure poboljšaju odgovor države prema slučajevima teškog dečijeg rada; žrtve treba zaštititi od sekundarnog žrtvovanja i ohrabriti ih, obezbediti i osposobiti ih da se zaštite od štetnog i nasilnog rada, kao i da se reintegrišu u zdravo društvo.

▶ SVRHA STANDARDNIH OPERATIVNIH PROCEDURA

Svrha SOP-a je stvaranje proaktivnog, uputnog, odgovornog i koordiniranog sistema kosovskih institucija, koji moraju brzo i kontinuirano da reaguju na slučajeve dečijeg rada kako bi sprečili, upućivali, pružili kvalitetnu pomoć, integrisane usluge i zaštitu dece. Dokument ima za cilj da objasni ulogu i odgovornosti nadležnih institucija u zaštiti dece kroz identifikaciju, upućivanje, zaštitu i rehabilitaciju, kao i reintegraciju. Aktivnim i reaktivnim zakonskim merama štiti se dete/adolescent i kažnjava počinilac.

Izradom i sprovođenjem ovih standardnih operativnih procedura, državni institucionalni mehanizmi i drugi partneri uskladiće i koordinirati saradnju i koordinaciju u fazama aktivnosti sprečavanja, identifikacije, upućivanja, zaštite, rehabilitacije i reintegracije dece i adolescenata sa dečijeg rada. Ove procedure su u skladu sa odredbama Ustava Republike Kosovo, važećim zakonima i podzakonskim aktima, međunarodnim standardima i institucionalnim politikama.

Štaviše, ovaj dokument pruža osnovu i za informisano donošenje odluka (zasnovanih na činjenicama) radi rešavanja nedostataka sistema i izazova sa kojima se institucije suočavaju u ispunjavanju svoje funkcije.

Ciljevi SOP-a su posebno:

- ▶ Identifikacija, upućivanje, povlačenje, podrška i zaštita dece od opasnih oblika rada,
- ▶ Kontinuirano dokumentovanje trendova i obima dečijeg rada prema geografskim lokacijama i sektorima i
- ▶ Kontinuirana procena efektivnosti postojećih mera na centralnom i lokalnom nivou, uključujući preporuke i smernice za konkretne akcije i kontinuirani razvoj/unapređenje politike na različitim nivoima vlasti. .

Ostvarivanje ciljeva SOP-a postiže se kroz: :

- ▶ Ispunjavanje obaveza aktera odgovornih za praćenje dečijeg rada
- ▶ Preduzimanje pravnih mera u sprovođenju postupaka identifikacije, upućivanja, zaštite, rehabilitacije i reintegracije
- ▶ Koordinaciju aktivnosti između institucionalnih aktera za odgovor na slučajeve dečijeg rada pružanjem integrisanih usluga
- ▶ Sprovođenje neophodnih mera tretmana u odgovarajućim institucijama, kao i mera rehabilitacije i reintegracije dece.

Nadzor, izveštavanje, procenu i sprovođenje zaštite od teškog rada od strane odgovornih aktera.

Standardne operativne procedure izrađuju se za praćenje dečijeg rada, prema SOP-u u sprovođenju Zakona o zaštiti deteta 06/L-084. Cilj im je zaštita, uključujući pravovremenu i odgovarajuću identifikaciju dece, Kosovara ili stranaca ili lica bez državljanstva, za sve vrste rada i eksploatacije, bilo da su povezane sa organizovanim kriminalom ili ne.

▶ OPŠTI PRINCIPI

- ▶ **Pristup Standardnih operativnih procedura** zasnovan je na ljudskim pravima i osetljiv je pristup zaštiti dece, čiji je cilj njihov najveći interes. SOP-i posebno uzimaju u obzir posebnu obavezu koju država ima prema deci, tačnije zaštitu dečijih prava, u skladu sa Zakonom br. 06/L-084 o zaštiti deteta na osnovu njegovog/njenog najvišeg interesa.
- ▶ **Opstanak i razvoj** - pravo deteta na fizički, mentalni, emocionalni, obrazovni, zdravstveni, socijalni razvoj i dobrobit deteta mora biti zaštićeno do maksimalno moguće mere od bilo koje druge osobe, institucije ili tela.
- ▶ **Nediskriminacija** - zaštita deteta bez obzira na porodični status, etničko poreklo i druge socijalne ili individualne karakteristike deteta (rasa, boja kože, pol, jezik, vera, nacionalnost, mentalne i fizičke osobine ili druge specifičnosti deteta i njegove porodice).
- ▶ **Najbolji interes deteta** - garantuje da najbolji interesi deteta imaju prednost nad interesima roditelja, odnosno staratelja, institucije ili zajednice, u situacijama kada se ti interesi razlikuju od interesa deteta.
- ▶ **Učešće dece** - obezbeđuje se omogućavanjem deci da dobiju odgovarajuće informacije i da izraze svoje želje, stavove i mišljenja o svim pitanjima za koja brinu i u svim fazama procesa zaštite na način koji odgovara njihovom uzrastu i razumevanju situacije.
- ▶ **Zaštita prava na privatnost** - detetu se garantuje pravo na privatnost, poštovanje privatnog i porodičnog života, zaštitu ličnih podataka i mora biti zaštićeno od zlonamernog, proizvoljnog i nezakonitog mešanja koje utiče na moral i dostojanstvo deteta.
- ▶ **Zaštita od dalje štete** - radnje i intervencije namenjene podršci deci (i njihovim porodicama ili zakonskim starateljima) ne bi trebalo da ih izlažu dodatnoj šteti. Mora se obezbediti da nijedna mera neće kršiti prava i dostojanstvo dece, nijedna šteta nije naneta deci ili njihovim porodicama kao rezultat ponašanja zvaničnika, donetih odluka ili preduzetih radnji. Takođe treba voditi računa da se deci ili porodicama ne pričinjava šteta kao rezultat prikupljanja, čuvanja ili deljenja njihovih podataka.
- ▶ **Učešće organizacija** koje pružaju usluge deci i organizacija civilnog društva je od suštinskog značaja za postizanje ciljeva SOP-a, tj. zaštita, sprečavanje i pomoć deci na teškom radu. Svi državni i nedržavni akteri, uključujući civilno društvo, učestvuju u dizajniranju i sprovođenju aktivnosti praćenja dečijeg rada. Organizacije civilnog društva igraju ključnu ulogu i kao takve, njihova mišljenja i stavovi dobro se odražavaju u izradi i primeni ovih standardnih operativnih procedura.

► PRAVNI OKVIR

Sistem zaštite dece uključuje pravni okvir, strukture, mere i akcije kojima se koordinišu intervencije za sprečavanje, identifikovanje na vreme, procenu i intervenciju kroz multidisciplinarni akcioni plan čiji je cilj zaštita deteta, kao i zaštita najboljih interesa deteta. (Zakon o zaštiti deteta). Potpuno poznavanje zakona i obaveza nametnutih javnim institucijama, opisivanjem upravljanja uslugama i pravne nadležnosti tih institucija u bavljenju dečijim radom je od suštinskog značaja ako Centri za socijalni rad (CSR) i Službenici za socijalne usluge podržavaju interese dece na radu. Pravni okvir koji reguliše zaštitu dece od dečijeg rada dat je u nastavku.

▶ NACIONALNI PRAVNI OKVIR

- ▶ Zakon br. 06/L084 o zaštiti deteta
- ▶ Zakon br. 2004/32 Zakon Kosova o porodici i Zakon br. 06/L-077 o izmeni i dopuni zakona br. 2004/32 o porodici Kosova
- ▶ Zakon br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama i Zakon br. 04/L-081 o izmenama i dopunama zakona br. 02/L-17 o socijalnim i porodičnim uslugama
- ▶ Nacrt novog zakona o socijalnim i porodičnim uslugama (trenutno na javnoj raspravi - 2021)
- ▶ Zakon br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći na Kosovu i Zakon br. 04/L-096 o izmenama i dopunama Zakona o šemi socijalne pomoći
- ▶ Zakon br. 04/L -032 o preduniverzitetskom obrazovanju
- ▶ Zakon br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama
- ▶ Zakon br. 03/L -212 o radu
- ▶ Zakon br. 04/L-161 o bezbednosti i zdravlju na radu
- ▶ Zakon br. 06/L-074 Krivični zakonik
- ▶ Zakon br. 06/L -006 o maloletničkom pravosuđu
- ▶ Zakon br. 04/L-218 o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima
- ▶ Nacrt administrativnog uputstva za Tim o pravima deteta (nacrt verzija)
- ▶ Nacrt administrativnog uputstva o identifikaciji, prijavljivanju, upućivanju nad eksploatacijom, zanemarivanjem i zlostavljanjem dece
- ▶ Nacrt administrativnog uputstva za vlasti o pravima deteta
- ▶ Nacrt administrativnog uputstva za sprečavanje i zabranu opasnih oblika dečijeg rada na Kosovu
- ▶ Nacrt AU-a za multidisciplinarnе okrugle stolove za pomoć u upravljanju slučajevima
- ▶ Administrativno uputstvo 08/2018 o uspostavljanju i jačanju timova za sprečavanje i reagovanje na napuštanje škole i neupisivanje u školu
- ▶ Vodič za upravljanje slučajevima dece na radu

▶ MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

- ▶ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- ▶ Povelja o osnovnim pravima Evropske unije
- ▶ Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta
- ▶ Konvencija MOR-a 182/2000 o zabrani i hitnoj akciji za ukidanje najgorih oblika dečijeg rada.
- ▶ Konvencija Saveta Evrope o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
- ▶ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja

Konkretni regulisani aspekti koji se odnose na zaštitu dece na radu detaljno su predstavljani u Smernicama za upravljanje slučajevima dece na radu Ministarstva rada i socijalne zaštite (Priština, 2020)

▶ INSTITUCIONALNI MEHANIZMI I DRUGI AKTERI NEPOSREDNO UKLJUČENI U PRAĆENJE DEČIJEG RADA

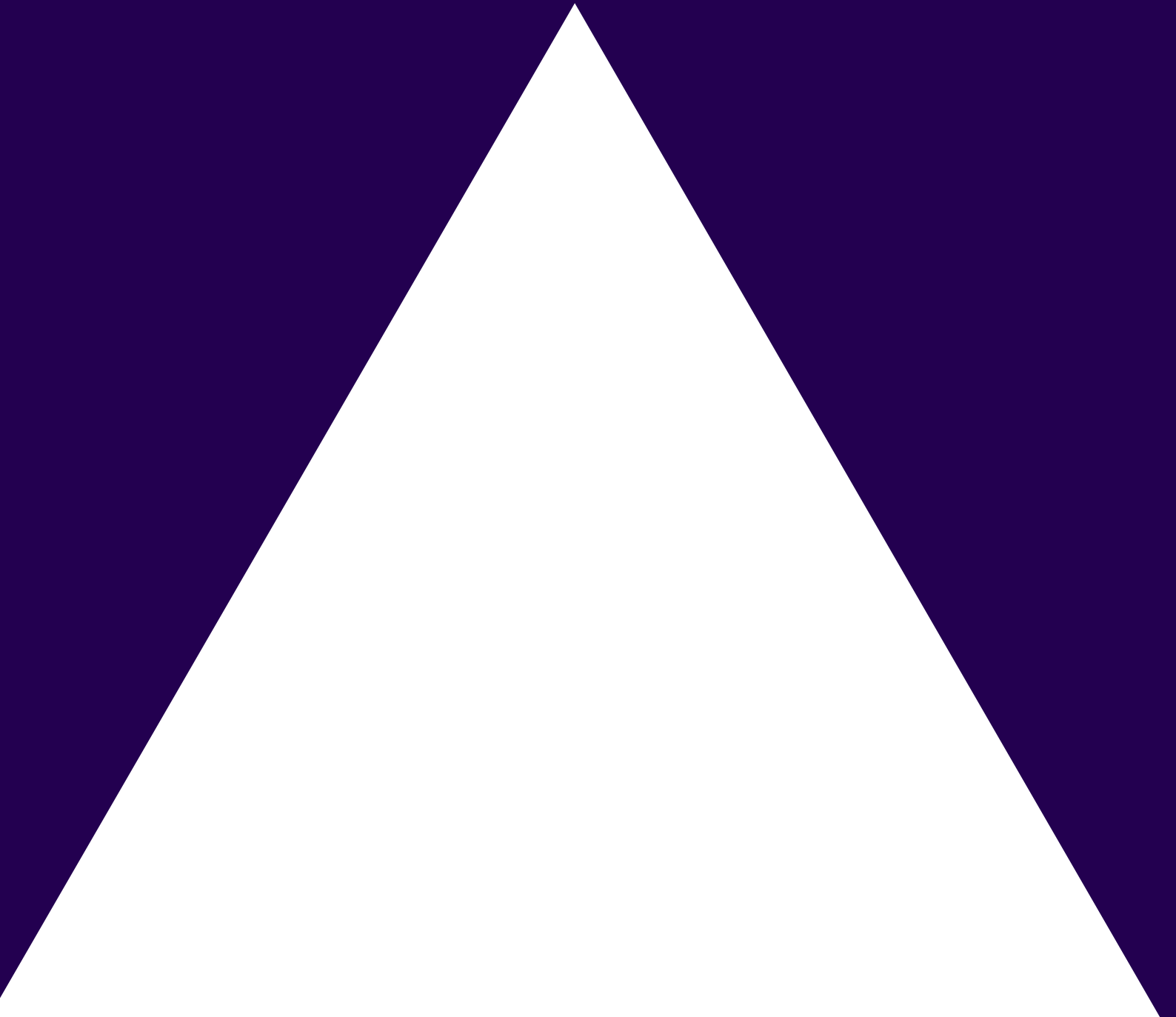
Institucionalni mehanizmi praćenja

1. Sudovi
2. Ministarstvo nadležno za pružanje socijalnih usluga
3. Nadležno Ministarstvo rada
4. Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku
5. Nadležno Ministarstvo obrazovanja i nauke
6. Nadležno Ministarstvo zdravstva
7. Nadležno Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
8. Nadležno Ministarstvo administracije lokalne samouprave
9. Opština
10. Odeljenje za zdravstvo i socijalnu zaštitu
11. Opštinsko odeljenje za obrazovanje
12. Opštinsko odeljenje za poljoprivredu
13. Kancelarija Ombudsmana
14. Policijski inspektorat
15. Državni tužilac
16. Koalicija NVO-ova za zaštitu dece

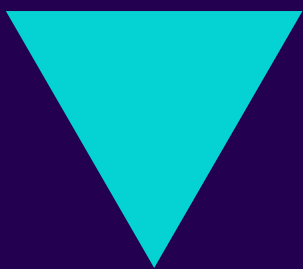
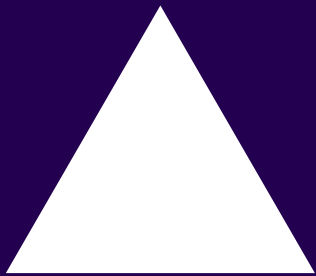
Institucionalni operativni mehanizmi

17. Inspekcija rada
18. Policija Kosova
19. Opštinski inspektorat
20. Centri za socijalni rad
21. Centri porodične medicine
22. Sekundarne i tercijarne zdravstvene institucije
23. Centri za mentalno zdravlje
24. Škole
25. Agencija za ruralni razvoj
26. Agencija za šume
27. Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama
28. Kancelarije za zapošljavanje
29. Centri za stručno osposobljavanje
30. Okrugli stolovi za upravljanje slučajevima
31. NVO-i i prihvatilišta

Pravne odgovornosti agencija za sprovođenje zakona, kao i gore navedeni javni i nevladini pružaoci usluga detaljno su navedeni u relevantnim zakonima i detaljno su predstavljeni u Smernicama za upravljanje slučajeva dece na radu Ministarstva rada i socijalne zaštite (Priština, 2020).

STANDARDNE OPERATIVNE PROCEDURE

Mera 1: SPREČAVANJE

Sprečavanje je prva mera u SOP-u. Obuhvata aktivnosti vezane sa informisanjem, podizanjem svesti i sprečavanjem dečijeg rada. Za uspešno sprečavanje dečijeg rada mora se prvo stvoriti povoljno okruženje za sprečavanje. To pre svega znači poboljšanje baze znanja o dečijem radu koja je od suštinskog značaja za sve aktivnosti sprečavanja dečijeg rada i podizanje svesti opšte populacije i određenih grupa stanovništva o negativnim posledicama dečijeg rada i pravnim posledicama eksploatacije dece za loše poslove.

Mere

1. PRAĆENJE SITUACIJE DEČIJEG RADA KAKO BI SE UTVRDILI NEDOSTACI U SISTEMU ZAŠTITE DECE I PLANIRANE MERE ZA NJIHOVO REŠAVANJE

Akcije	Dokumentiranje	Odgovoran	Postupci podrške drugih aktera
Godišnja procena opšteg stanja zaštite dece na radu na nivou zemlje	Izveštaj o proceni	OSPP	opštine
Godišnji sastanci fokusirani na domaću analizu uzroka na osnovu podataka dobijenih iz konkretnih slučajeva dečijeg rada	Izveštaji sa sastanaka, iznete preporuke i odluke za rešavanje izazova/ akcionih planova na nivou zemlje	Odeljenje za socijalnu politiku	CSR-i MONTI MZ Opštinska odeljenja CSR Operativni mehanizmi
Godišnja procena opšteg stanja zaštite dece na radu na opštinskom nivou	Izveštaj o proceni	Međuinstitucionalni mehanizmi na centralnom nivou	CSR Škole NVO-i
Periodični sastanci na opštinskom nivou za analizu uzroka na osnovu podataka dobijenih iz konkretnih slučajeva dečijeg rada u dotičnoj opštini	Izveštaji sa sastanaka, preporuke i odluke za rešavanje izazova/akcioni planovi na opštinskom nivou	Opštine	Operativni mehanizmi

2. INFORMISANJE I PODIZANJE SVESTI OPŠTEG STANOVNIŠTVA I SPECIFIČNIH GRUPE STANOVNIŠTVA O NEGATIVNIM POSLEDICAMA DEČIJEG RADA I PRAVNIM POSLEDICAMA EKSPLOATACIJE DECE ZA LOŠ RAD.

Akcije	Dokumentiranje	Odgovoran	Postupci podrške drugih aktera
Informisanje i podizanje svesti dece i škola tokom sistematskih poseta školama	Izveštaji o sistematskim posetama	CPM NIJZK	Škole
Sastanci sa roditeljima u školama i zajednicama radi informacija o dečjem radu	Izveštaji sa sastanaka	Škole	CSR-ovi NVO-ovi
Informisanje i podizanje svesti porodica tokom porodičnih poseta i sastanaka o šemama socijalne pomoći i socijalnim uslugama	Izveštaji o posetama	CSR	NVO-ovi
Podizanje svesti poslodavaca o posledicama angažovanja dece na opasnom radu	Dokumentacija sa inspekcije poslodavca	Inspekcija rada	Organizacije poslodavaca Sindikati
Podizanje svesti poljoprivrednika o opasnim oblicima rada u poljoprivredi, negativnom uticaju na zdravlje i razvoj dece i mere sprečavanja/povlačenja dece iz ovog angažmana;	Dokumentacija sa aktivnosti podizanja svesti i obuke	MPŠRR Agencija za ruralni razvoj Opštinska odeljenja za poljoprivredu	Škole CSR-i Udruženja poljoprivrednika
Podizanje svesti porodica o opasnostima i posledicama angažovanja dece u opasnim poljoprivrednim aktivnostima	Izveštaji o sistematskim posetama	Agencija za ruralni razvoj Savetodavne službe u Odeljenju za poljoprivredu	Udruženja poljoprivrednika Škole
Godišnja kampanja podizanja svesti za opšte stanovništvo	Brošure leci Poster Medijske emisije	OSPP Opštine NVO-i	Nadzorni i operativni mehanizmi

Ostale preventivne mere uključuju:

- ▶ Uspostavljanje međuinstitucionalne saradnje za koordinaciju rada, razmenu relevantnih informacija;
- ▶ Informisanje i senzibilizacija dece uključene u OOR, njihovih članova porodica i šire javnosti o štetnim efektima OOR-a na decu;
- ▶ Bliska saradnja sa lokalnim i međunarodnim vladinim i nevladinim institucijama koje razvijaju programe za prevenciju i eliminisanje OOR-a dece
- ▶ Kontinuirana obuka u regionima sa svim institucijama odgovornim za sprečavanje dečijeg rada u skladu sa njihovim zakonskim mandatom
- ▶ Intervencija u školske kurikulume o podizanju svesti dece o njihovim pravima na opasnosti različitih radnih aktivnosti i obavezi roditelja ili staratelja i države da obezbedi dobrobit i blagostanje deteta, obrazovanje i školovanje, kao i poštovanje svih uslova za normalan život.
- ▶ Senzibilizacija svih o zakonskoj i građanskoj obavezi da prijave teški dečiji rad
- ▶ Podizanje svesti školskih, zdravstvenih institucija, inspektorata, kao i drugih institucija koje imaju kontakt sa decom da upućuju slučajeve kada saznaju da je dete zlostavljano u svim oblicima, uključujući teške oblike dečijeg rada, kao i svest da neprijavljlivanje takvih slučajeva krivičnih dela tokom vršenja službene dužnosti i neupućivanje nadležnim istražnim organima za njih predstavlja krivično delo.
- ▶ Organizovanje kampanja senbilizacije i podizanja svesti o opasnim oblicima dečijeg rada u poljoprivredi, uključujući šumarstvo, kao i savete o načinima zaštite dece:
- ▶ (a) kroz individualne i grupne sastanke sa decom, roditeljima, nastavnicima, poljoprivrednicima, poslodavcima/operatorima; (b) putem medija, informativnih materijala, direktnih informativnih i savetodavnih sastanaka;
- ▶ Učešće u raznim medijskim programima (TV ili radio) čiji je cilj podizanje svesti javnosti o negativnim efektima dečijeg rada;

Mera 2: POČETNA IDENTIFIKACIJA I UPUĆIVANJE

Faza identifikacije je druga faza SOP-a, ali faza u kojoj započinje ciljana intervencija u pogledu žrtve. Obuhvata skup akcija koje preduzimaju zaposleni u državnim i nedržavnim, lokalnim i centralnim institucijama odgovornim za zaštitu dece, a kojima se utvrđuje da je maloletno lice potencijalna žrtva dečijeg rada. Ova mera uključuje kontakt sa detetom i potencijalno sa porodicom deteta, brzu

procenu detetove situacije, prikupljanje podataka o detetu i porodičnoj situaciji, prikupljanje podataka o osumnjičenom poslodavcu, pažljivo informisanje deteta (i potencijalno porodice) o pravima i pomoći na raspolaganju, o obavezama države da ih zaštiti i informacijama o alternativama za brigu o deci.

Identifikacija deteta, navodne žrtve angažovanja u dečji rad, može se desiti kao rezultat jednog događaja (svedok izveštava o slučaju) ili može biti identifikacija nakon praćenja deteta u nekoliko mogućih slučajeva. Stoga, podaci dostupni u slučaju identifikacije i upućivanja mogu biti nepotpuni ili detaljniji. Bez obzira na situaciju, prilikom upućivanja, relevantne socijalne službe trebaće da uspostave kontakt sa detetom navodnim žrtvom i treba da budu svesne da ovo dete može biti bez pratnje ili u pratnji odrasle osobe.

Organ odgovoran za početno upućivanje je institucija koja deluje kao početna tačka upućivanja i podrške (škola, porodična medicina, policija, NVO-i itd.) i treba da odgovori na upućeni slučaj. U ovom slučaju, početno obaveštenje takođe treba uputiti nadležnoj instituciji koja je odgovorna za dečju zaštitu (Centar za socijalni rad). Ulogu organa zaštite dece takođe mogu da preuzmu specijalizovane jedinice policije, ali uvek u koordinaciji sa CSR-om. Bez obzira ko je prvi koji je identifikovao dete žrtvu, obaveza obaveštavanja nadležnih organa za zaštitu dece (CSR u ovom slučaju) i preduzimanje mera oko imenovanja rukovodioca slučaja je od suštinskog značaja i mora se izvršiti pre preduzimanja drugih mera. Prema Zakonu o zaštiti deteta, svako lice koje primeti ili ima informacije o situaciji ili delu u kojem dete može biti izloženo ili koje je bilo izloženo bilo kom obliku fizičkog ili mentalnog nasilja, zlostavljanja, napuštanja, zloupotrebe, zanemarivanja dužno je da slučaj prijavi pismeno ili usmeno policiji ili nadležnom Centru za socijalni

rad (član 26. Zakona o zaštiti deteta).

Navodna žrtva se upućuje (ili se u nekim slučajevima čak i sama upućuje) na odgovorno telo (CSR) radi početne identifikacije.

Dete koje je angažovano u dečiji rad može doći u fokus zvanične službe na različite načine: od same žrtve, od fizičkih lica, od osoblja za sprovođenje zakona, škola, zdravstvenog osoblja, raznih nevladinih organizacija, neprofitnih, profitnih organizacija, inspektora rada, inspektora za ruralni razvoj ili šumarstvo, drugih pružaoca usluga itd. Cilj početne identifikacije i upućivanja je da dete na najbolji i najsigurniji mogući način stigne do odgovarajuće usluge podrške.

Upućivanje predviđa službeno prijavljivanje zabrinutosti o detetu u riziku od nanošenja štete od strane bilo koje osobe, profesionalca, institucije ili organizacije u zajednici. Upućivanje deteta može se obaviti direktno u CSR, telefonom ili drugim sredstvima komunikacije. Prema Okviru minimalnih standarda za usluge dečijeg rada, svaki ovlašćeni partner će dostaviti identifikovani slučaj CSR-u u roku od najviše 24 sata od trenutka identifikacije takvog slučaja.

Za svaki upućeni slučaj ove strukture moraju popuniti odgovarajući obrazac (Obrazac E1: Upućivanje slučaja), iz Vodiča za upravljanje slučajevima, koji je priložen ovom SOP-u. Popunjeni obrazac se šalje CSR-u, a podaci o slučaju registruju se u bazi podataka. U slučajevima kada se upućivanje vrši telefonom, a obaveštavaju se organi odgovorni za slučaj,

obaveštavaju se i službenici sprovođenja zakona (za slučajeve kojima je potrebna hitna intervencija) i dete se uzima pod zaštitu.

Tokom upućivanja ili samo-upućivanja pružaju se osnovne informacije o detetovom stanju i njegovim/njenim potrebama za zaštitom i podrškom. Dete može biti u pratnji odrasle osobe kao što su: jedan ili oba roditelja, zakonski staratelji, rođaci ili članovi porodice, poznanici roditelja i/ili deteta, komšije, prijatelji deteta itd.

Osnovne informacije potrebne za upućivanje slučaja sadrže informacije o tome kako doći do deteta, osnovne informacija sa razlogom zašto se dete upućuje, rizike kojima je dete izloženo, detalje o socijalnom radniku koji je primio obaveštenje i datum kada je upućivanje izvršeno. Svaki dokument dostavljen prilikom upućivanja mora biti evidentiran.

Jednom kada se slučaj upućuje, ako institucionalni službenici na osnovu prikupljenih informacija procene da je dete potencijalna žrtva trgovine ili žrtva trgovine, onda se nastavlja postupak prema SOP-u za žrtve trgovine.

U slučajevima kada je dete identifikovano, a prati ga odrasla osoba ili ne, tada pri prvom kontaktu službenici socijalne službe treba da: Të prezantoinjë veten dhe rolin e tyre

- Predstave sebe i svoju ulogu
- Pruže informacije o cilju sastanka i postupku koji treba slediti
- Uvere dete da su tu da pomognu njemu/njoj i njegovoj/njenoj porodici
- Obaveste o procesu i njegovom/njenom pravu da se zaštiti od rizika koji predstavlja rad u kome je angažovan i obavezi roditelja i drugih odraslih da mu pomognu
- Komuniciraju na prijateljski način i u skladu sa starosnom zrelošću deteta
- Osiguraju dete da će informacije koje će dobiti o njemu/njoj ostati poverljive i da će se deliti samo sa ljudima koji su uključeni u pomoć
- Pitaju dete da li je prikladno razgovarati s njim na mestu gde se nalaze ili dete više voli drugo mesto gde se može osećati sigurnim/om.

► Uvere dete da će odmah stupiti u kontakt sa njegovom/njenom porodicom i/ili rođacima.

► Odmah uzmu dete pod zaštitom

Jednom kada se identifikuje dete angažovano u dečjem radu ili ako postoje opravdani razlozi da se veruje da je lice žrtva dečijeg rada, CSR bi trebalo da imenuje rukovodioca slučaja koji će dete pratiti tokom čitavog procesa i dok se ne pronađe i primeni održivo rešenje u najboljem interesu deteta (Obrazac E2: Određivanje rukovodioca slučaja).

Preporučuje se da ista osoba ostane kao rukovodilac tokom čitavog procesa.

U slučajevima kada dete radi u opštini koja nije opština porekla, početnu identifikaciju i procenu vrši opština u kojoj dete radi na osnovu teritorijalne nadležnosti, a nakon prvog sastanka automatski se upućuje na socijalne službe opštine porekla.

Kao deo procesa registracije, verifikuju se detalji slučaja i dete i njegova porodica se informišu o procesu rukovođenja slučaja, informacijama koje će se prikupiti, kako će se čuvati i s kim će se deliti, uključujući njegovu poverljivost i granice. Ovo će omogućiti roditelju/staratelju da donese informisanu odluku da prihvati usluge.

Rukovodioca mora da imenuje Centar za socijalni rad u opštini odakle dete potiče. U slučajevima kada je dete bez roditeljskog staranja, CSR takođe mora da odredi zakonskog staratelja. Da bi efikasno obavljali svoju ulogu, zakonski staratelji moraju imati znanje/stručnost u brizi o deci i razumevanje posebnih potreba dece bez roditeljskog staranja.

Uloga rukovodioca nije ista kao uloga zakonskog staratelja. Ako je prikladno da dete pokreće ili učestvuje u pravnom postupku, tada će njemu/njoj biti potreban zakonski zastupnik.

KADA

Do 24 sata nakon što se pretpostavi da je dete angažovano u dečjem radu.

KO

Organ koje je prva tačka prijave slučaja. Ovaj organ mora da obavesti CSR u roku od 24 sata.

Povezani akteri u ovoj fazi mogu biti nastavnici/savetnici za prava deteta u školama, socijalni radnici, inspektori rada, šumarski inspektori, inspektori ruralnog razvoja, opštinski inspektori, policija, predstavnici radnika, domovi zdravlja, grupe mladih/dece, NVO-i itd.

Oni pružaju informacije iz prve ruke kroz eventualna posmatranja/razgovore sa decom uključenom u opasne oblike dečijeg rada. Na neki

način, ova početna identifikacija pre upućivanja takođe uključuje preliminarnu (prethodnu) procenu situacije (početni kontakt i vizuelna procena rizika) i prikupljanje preliminarnih podataka koji mogu biti vrlo važne informacije tokom upućivanja u CSR.

-
- ▶▶ Jednom kada se slučaj upućuje, ako institucionalni službenici na osnovu prikupljenih informacija procene da je dete potencijalna žrtva trgovine ili žrtva trgovine, onda se nastavlja postupak prema SOP-u za žrtve trgovine.

Obrazovne institucije	<p>Škola treba da evidentira slučajeve dece koja su uključena u opasne oblike rada i da kontinuirano prati psihofizičko stanje dece za koju se sumnja da su uključena u rad. Ovi dokazi se dalje dele sa CSR-om u slučaju otkrivanja konkretnih slučajeva</p> <p>U slučaju identifikovanja slučajeva dece koja su uključena u opasne oblike rada, obrazovne institucije moraju zvanično da obaveste nadležni CSR u roku od 24 sata.</p> <p>Zavisno od situacije, u slučaju visokog rizika, institucija obaveštava Policiju Kosova</p>
Zdravstvene institucije	<p>Zdravstvene institucije evidentiraju identifikovane slučajeve dece koja su zatražila medicinsku negu zbog povreda na radu, kao i vrše evidenciju sumnjivih slučajeva tokom redovnih, sistematskih poseta porodici i školi.</p> <p>U slučaju identifikacije slučajeva dece koja su uključena u opasne oblike rada, zdravstvene institucije moraju zvanično da obaveste nadležni CSR u roku od 24 sata.</p> <p>U međuvremenu, ako se ukaže potreba, ove institucije pružaju hitnu zdravstvenu pomoć.</p> <p>Zavisno od situacije, u slučaju visokog rizika, institucija obaveštava Policiju Kosova</p>
Institucije rada (inspektorat) Opštinske inspekcije Institucije poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja	<p>Inspektori rada, opštinski inspektori i institucije poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja proveravaju radionice kako bi utvrdili koje vrste opasnosti na radu postoje i kojima od njih su izložena deca, koristeći čitav niz zajedničkih alata (ključni kriterijumi uključuju uzrast deteta, pohađanje škole i uslove rada).</p> <p>U slučaju identifikacije dece u aktivnostima koje su u suprotnosti sa važećim zakonima, inspektori rada, opštinski inspektori i izvršne agencije MPŠRR-a obaveštavaju centar za socijalni rad u toku dana (u slučajevima kada je osoba mlađa od 15 godina) i u roku od 24 sata u slučajevima kada je osoba stara 15-18 godina.</p> <p>U drugom slučaju, inspekcija rada može maloletnika obavestiti o merama zaštite, dozvoljenim i zabranjenim radnim aktivnostima i uslugama koje pružaju CSR i KZ.</p> <p>U zavisnosti od situacije, u slučaju visokog rizika, inspektorat obaveštava Policiju Kosova</p>
Institucije za sprovođenje zakona	<p>Institucije za sprovođenje zakona (npr. Policija) identifikuju (putem patrola, obaveštenja građana i tokom bavljenja drugim slučajevima) i beleže slučajeve u službenoj evidenciji.</p> <p>U slučaju identifikacije slučajeva dece koja su uključena u opasne oblike rada, bezbednosne institucije moraju zvanično da obaveste nadležni CSR u roku od 24 sata.</p> <p>Takođe, za svaki slučaj upućen policiji, policija mora da obavesti nadležni CSR odmah po prijemu upućivanja.</p>
NVO-i, institucije za pružanje socijalnih usluga i druge grupe	<p>U slučaju identifikacije slučajeva dece koja su uključena u opasne oblike rada, NVO i institucije koje pružaju socijalne usluge moraju zvanično da obaveste nadležni CSR u roku od 24 sata.</p> <p>NVO-i i institucije za pružanje socijalnih usluga evidentiraju identifikovane slučajeve dece</p> <p>Zavisno od situacije, u slučaju visokog rizika, institucija obaveštava Policiju Kosova</p>

KAKO

Prva tačka službenog obaveštavanja (Centar za socijalni rad) treba obavestiti sve gore navedene relevantne institucije i organizacije, koje mogu stupiti u kontakt sa detetom/maloletnikom. Bilo koja od institucija koja stupa u kontakt sa detetom/maloletnikom i ima informacije o njegovom/njenom angažovanju u opasan rad, obavestiće nadležni CSR u roku od jednog dana. Upućivanje se vrši putem odgovarajućeg obrasca, osim ako ga ne upućuju slučajni građani, to takođe može biti učinjeno i putem telefona, e-pošte ili drugim dostupnim modalitetima.

► Deljenje informacija sa navodnom žrtvom i drugima

Deljenje informacija sa drugima je suštinska komponenta upućivanja. Prva tačka obaveštavanja treba da bude pružanje informacija drugima (relevantni akteri - policija, tužilaštvo, inspekcija, itd.) i neposredno bavljenje hitnim potrebama navodnih žrtava.

Institucija za identifikaciju ne bi smela da postavlja pitanja ili ispituje dete dok se CSR ne obavesti i žrtva ne bude u potpunosti obavestena o svojim pravima, opcijama, tekućim procesima, mogućnostima da postavlja pitanja, izražava zabrinutost i podnosi zahteve.

U svim fazama, službena lica (CSR i policija) koja ispituju i intervjuišu dete/maloletnika treba da budu oprezni u pogledu jezika koji koriste, da razgovaraju sa detetom na jeziku koji odgovara njihovom uzrastu i mentalnim

sposobnostima. Preporučuje se da osobe koje intervjuišu decu budu obučeni službenici o načinu intervjuisanja dece i da sami vode celokupnu sesiju ispitivanja i intervjuisanja.

Pružanje informacija treba da bude nesmetan, otvoren postupak razmene, tokom kojeg bi osoba koja ih daje trebalo to činiti jasno, profesionalno i strpljivo, podstičući tako navodnu žrtvu da postavlja pitanja i da pravilno razume nameru službenog lica, koje daje informacije i koje odgovara na pitanja žrtve.

Sva identifikovana i upućena deca/maloletnici treba da se tretiraju kao žrtve.

Mera 3: PROCENA SLUČAJA (početna i sveobuhvatna)

Rukovodilac slučaja (RS) na osnovu preliminarne procene date situacije otvara slučaj i planira proces procene. Procena slučaja postavlja temelje celokupnog procesa upravljanja slučajevima. Prikupljanje sveobuhvatnih činjenica i dokaza koji utvrđuju plan za pružanje usluga deci je od suštinske važnosti za pravilnu procenu potreba i kapaciteta i u pogledu formulisanja planova za pružanje najprikladnije pomoći.

Početna procena

Početna procena ima za cilj da identifikuje neposredni rizik i da odredi prioritetne radnje spašavanja. Podaci koji se prikupljaju u tu svrhu uključuju: opšte informacije o detetu, informacije o prirodi posla (sektor i rizici kojima je dete izloženo) i kategorizaciju nivoa rizika. RS će proces početne procene završiti u roku od 2 sata.

Procena se vrši na početku kroz inicijalni intervju, čija je svrha potvrđivanje sumnji, rano razmatranje potencijalnog rizika za dete/maloletnika i utvrđivanje prioritetnih radnji. Početna procena se vrši prema odgovarajućem obrascu iz Vodiča za upravljanje slučajevima.

Pre intervjua sa detetom, CSR razmatra okolnosti u kojima je dete angažovano na opasnom radu i aktivnost koju ono obavlja. U ovom slučaju, službenici socijalnih službi na osnovu podataka prikupljenih do ovog trenutka uglavnom utvrđuju:

- Ivrstu aktivnosti/posla koje dete obavlja,
- mesto, učestalost i vreme obavljanja ovog posla,
- da li je u pratnji druge dece ili odraslih ili nije;
- i nivo rizika po zdravlje i bezbednost deteta.

Uspostavljanje prvog kontakta sa detetom, kao i sa odraslima koji ga mogu pratiti, može biti izazov. Deca možda neće odmah pristati da razgovaraju sa službenicima socijalnih službi, ili čak i kada pristaju, mogu da se ne slažu da iskoriste pruženu pomoć. Shodno tome, dotični službenici moraju biti spremni na mogući otpor korisnika i koristiti komunikacione i pregovaračke veštine i tehnike kako bi uspostavili dovoljan odnos poverenja još od prvog kontakta. U ovom procesu službenici se mogu susresti sa slučajevima kada su deca bez pratnje odraslih, odnosno

sama, ili sa slučajevima kada su deca u pratnji odraslih.

Tokom ovog intervjua, pored potvrđivanja sumnji, cilj je da se utvrdi da li postoji bilo kakav neposredni rizik po zdravlje i bezbednost deteta, gde se između ostalog procenjuju i rizici po dete iz okoline, sredstava, prirode ili trajanje rada. Razmatranje rizika je dvosmerna diskusija između RS-a i navodne žrtve i ostalih uključenih strana.

Cilj ovog intervjua je:

1. Uspostaviti odnos poverenja sa detetom i/ili odraslima koji su u njegovoj pratnji kako bi se započeo aktivan proces prevazilaženja situacije loših poslova;
2. Proceniti nivo rizika kojim će se odrediti nivo neposredne intervencije.

U svakom slučaju, službenik koji vodi intervju treba da stvori odgovarajuću atmosferu u kojoj se dete i/ili odrasla osoba osećaju smireno i nimalo ugrožena tokom razgovora.

Tokom razgovora sa detetom (i/ili odraslima koji ga prate u trenutku intervjua) dobijaju se detaljne informacije o:

- opštem stanju deteta i osnovnim potrebama
- vrstama aktivnosti koje dete obavlja na radu i razlozima,
- vremenu i učestalosti obavljanja tog rada,
- ključnim osobama sa kojima je povezan i sa kojima se druži na radu
- opštem psiho-fizičkom stanju deteta
- opštim informacijama o porodici i rođacima (ako ih ima)

Pored rukovodioca slučaja, može biti potrebno uključiti i druge predstavnike socijalnih službi. Ako procena ukazuje da je nivo rizika umeren ili nizak, što znači da ne postoji neposredni rizik po život ili bezbednost deteta, RS će nastaviti sa procenom. Ako je nivo rizika visok, prvo je potrebno hitno postupanje da bi se dete spasilo od opasnosti.

Ranu procenu rizika za dete treba preduzeti imajući u vidu da će se radnje sprovoditi u skladu sa najboljim interesima deteta. Ovaj pristup će biti posebno odgovornost rukovodioca, a odluke koje će on ili ona donositi i koje se odnose na poštovanje ovog prava deteta, treba da budu prioritet.

Intervju ne treba doživljavati kao slučaj koji dete i/ili odraslu osobu stavlja na metu, a koji je namenjen isključivo dobijanju informacija, koji izaziva traumatične ili uznemirujuće posledice ili koji se doživljava kao nametljiv u njihovom ličnom i porodičnom životu. Razgovor uvek vodi rukovodilac slučaja, dok druga osoba vodi beleške u obliku intervjuja.

KADA

Početni intervju se sprovodi što je pre moguće nakon upućivanja. Razlog ove žurbe je utvrđivanje da li su detetu potrebne osnovne usluge i neposredna zaštita. Intervju se ne sprovodi ako dete: e refuzon ate, nëse fëmija është në gjendje jostabile psikike,

- odbija, ako je dete u nestabilnom mentalnom stanju,
- ima bol ili osećaj nesigurnosti,
- treba mu hitna medicinska intervencija,
- traži da ima u blizini određenu osobu (npr. porodicu) ili
- nalazi se na mestu gde se ne može obezbediti poverljivost.

KO

Intervju vodi službenik CSR-a, idealno rukovodilac slučaja. Ako do tada nije određen rukovodilac slučaja, tada intervju obavlja službeno lice koje je na to mesto imenovao direktor CSR-a. U zavisnosti od slučaja, policija, a u određenim slučajevima i tužilaštvo takođe mogu učestvovati u intervjuu. Tokom procene treba popuniti Obrazac E3: Procena slučaja.

KAKO

Tokom svih intervjuja sa decom/maloletnicima treba se uzeti u obzir, kao pitanje od najveće važnosti, održavanje etičkih stavova i pružanje bezbednosti deci/maloletnicima.

Intervju započinje pitanjima o zdravlju i sigurnosti žrtve, jer je na početku intervjuja važno razjasniti da li dete pati ili se ne oseća prijatno. Postavljanje pitanja o zdravstvenom i psihofizičkom stanju nije samo ljudsko, već takođe pokazuje da je dobrobit deteta primarna briga onog koji vodi intervju. Takođe pomaže u sticanju poverenja deteta.

U slučaju da rana procena rizika ukaže da je potrebno preduzeti posebne mere zaštite, tada treba preduzeti odgovarajuće mere što je pre moguće. Mere bezbednosti mogu se primeniti samo ako je žrtva u potpunosti obavestena o tim merama i samo ako se žrtva slaže sa tim merama. Ako je dete u visokom riziku za zaštitu, tada socijalni radnici treba odmah da dete uzmu pod zaštitu

Oprez:

Budite oprezni jer dete može biti izloženo riziku od kažnjavanja od strane odraslih koji ga eksploatišu jer je razgovaralo ili ga je CSR kontaktirao!

Tokom početnog razgovora (intervjuja) i dalje, treba uzeti u obzir sledećih 5 glavnih pravila:

1. Svojom intervencijom nemojte naneti štetu detetu ni u jednom od razvojnih oblasti (kognitivnom, emocionalnom, socijalnom/moralnom, fizičkom)
2. Svojom intervencijom doprinesite pozitivnom razvoju deteta u svim oblastima

3. Uzmite u obzir razvojne sposobnosti deteta - 7. godišnjak ima drugačiji nivo razvoja od 17. godišnjaka.
4. Uzmite u obzir individualnost svakog deteta - deca istog uzrasta takođe imaju različite urođene sposobnosti, štaviše, neka od njih možda nisu imala iste mogućnosti za razvoj zbog načina odrastanja.
5. Ne osuđujte decu i/ili odrasle o njihovoj situaciji. Vi ste tu da pomognete obe strane.

Utvrđivanje neposrednog rizika

Neposredni rizik znači da dete nema sposobnost da se samostalno brine o sebi i nema sposobnost samoodbrane. Dete može biti u potpunosti pod nadzorom lica koje ga koristi/prisiljava na opasan rad i nema drugog staratelja. Dete nema želju da se vrati kući ili može živeti van kuće ili bez nadzora odrasle osobe (kao što je slučaj sa decom koja žive na ulici). Međutim, potrebno je izvršiti analizu faktora rizika kojima je dete koje je angažovano na lošim poslovima najviše izloženo, kako bi se utvrdila vrsta pomoći koja će se pružiti u trenutku identifikacije.

Ovi faktori sažeto uključuju: starost deteta, opšti razvoj, psihofizičko stanje u trenutku identifikacije, vrstu aktivnosti na poslu, vreme identifikacije, porodičnu vezu, prisustvo ili odsustvo odraslih i povezanost deteta sa njima, kao i faktore okruženja.

Po završetku procene, na osnovu posmatranja i razgovora sa detetom i/ili odraslima u njihovoj pratnji, službenici socijalnih službi procenjuju oblik i način neposredne pomoći detetu. Oblik i način neposredne pomoći određuju se u zavisnosti od opšteg zdravstvenog, fizičkog, emocionalnog i bezbednosnog stanja deteta i nivoa rizika.

Neposredna pomoć može uključivati:

1. Slanje deteta u porodici kada se proceni da porodično okruženje ne predstavlja rizik za dete

POKAZATELJI (faktori rizika): zdravstveno stanje je dobro, psihoemocionalno stanje je stabilno, nema ograničene sposobnosti, mirno se ponaša, dobro komunicira, ne pokazuje zavisnost od bilo koje supstance, nakon rada se redovno vraća kući, radi samo tokom dana i uglavnom van školskog vremena ili vikendom.

1. Slanje deteta u primanju usluga ili smeštanje deteta u domove za zaštitu dece

POKAZATELJI: pokazuje znake fizičke bolesti, nije dobro obučeno, prehladeno je, boso je, dete je zbunjeno, ne govori ili ima povećani strah, ima očigledne probleme sa mentalnim ili fizičkim razvojem, nije mirno, plače, neprestano priča, zadirkuje druge, čini se da je pod dejstvom neke supstance, sumnja se da radi čak i tokom školskog vremena i u kasnim satima.

1. Slanje deteta u hitnu zdravstvenu službu za decu i smeštaj u alternativni smeštaj

POKAZATELJI: u ozbiljnom zdravstvenom stanju ili u kritičnom životnom stanju, postoje znaci traume, telesnih povreda, gladno je, bez odeće, plače, ima pojačan strah, odbija da govori, ima očigledne probleme u fizičkom i mentalnom razvoju, ima agresivno ili potpuno povučeno ponašanje, pod dejstvom je supstanci, retko odlazi kući, radi ceo dan i noć.

Spisak prikazanih pokazatelja nije iscrpan. Svaki od ovih pokazatelja ima težinu i značaj za zaštitu i sigurnost deteta. Stoga ih treba razmatrati i analizirati jedan po jedan prilikom odlučivanja o neposrednoj pomoći. Odlučivanje o vrsti pomoći ne bi trebalo da bude uslovljeno prisustvom ili odsustvom svih faktora rizika koji spadaju u svaku kategoriju. Postoje slučajevi kada situacija deteta predstavlja kombinovano prisustvo faktora iz sve tri kategorije. U takvim slučajevima prisustvo visokih faktora rizika ima prednost u donošenju odluka.

U slučajevima kada službenici socijalnih službi stvaraju uverenje ili sumnjaju da je počinjeno krivično delo nad detetom identifikovanim na opasnim poslovima, tada se o slučaju obaveštava Policija Kosova. U slučajevima kada je potrebna hitna intervencija, obaveštenje se vrši putem telefona, dok se u ostalim slučajevima obaveštava pismenim putem slanjem sledećih materijala:

- ▶ Informacije o obaveštenju o slučaju (ovde treba dati sažetak slučaja, datum, vreme, mesto utvrđivanja, opšte podatke o detetu, ako ih ima, opšte podatke o osumnjičenima, konstatacije, razloge i uzroke koji su doveli do uverenja ili sumnje da se protiv identifikovanog deteta počinilo krivično delo i da donose odluku o prijavljivanju slučaja itd.).
- ▶ Obrasci, zapisnici ili drugi dokumenti koji se vode u vezi sa slučajem.

Policija Kosova, po prijemu informacija, organizuje rad na uzimanju deteta pod zaštitom deteta. Zajedno sa CSR-om donosi se odluka da se dete smesti u porodičnu ili alternativnu negu. Istovremeno se organizuje rad na sprovođenju neophodnih istražnih i proceduralnih radnji za dokumentovanje krivičnog dela i upućivanje materijala na tužilaštvo.

Treba uspostaviti posebne veze sa tužilaštvom i sudovima u slučaju da/dete može pružiti informacije kao svedok u krivičnom predmetu, b/ samo dete je u sukobu sa zakonom, c/ roditeljska prava treba oduzeti (privremeno) zbog direktnog rizika po bezbednost deteta.

Sveobuhvatna procena

Sveobuhvatna procena je detaljna procena koja ima za cilj da RS pruži sveobuhvatno razumevanje detetove situacije, generiše informacije koje će voditi razvoju plana usluga i identifikuje aspekte koji se mogu koristiti za saopštenje odluka RS-a u vezi sa prirodom drugih pružalaca usluga koji se mogu umešati u detetovu situaciju radi rešavanja određenih zabrinutosti.

Procena treba da pokriva fizičke, psihološke, emocionalne i socijalne potrebe, uključujući razumevanje kulturnih karakteristika okoline,

kao i mapiranje usluga dostupnih u zajednici u kojoj dete živi.

Procenu potreba treba izvršiti u bliskim konsultacijama sa detetom i njegovom porodicom. Shodno tome, prvi i najvažniji korak je angažovanje i izgradnja odnosa sa detetom, izgradnja poverenja i stvaranje što prikladnije i sigurnije situacije. Kao deo sveukupne procene, RS bi trebalo da kreira dosije svih relevantnih podataka, informacija i zaključaka za profil slučaja na osnovu tih informacija. Sadržaj dosijea deteta čuva se u strogoj tajnosti i dostupan je samo profesionalcima koji rade na slučaju.

Sveobuhvatna procena je potpunija procena koja se uglavnom fokusira na potrebe deteta, porodice i njihovu sigurnost, koja pokušava da identifikuje:

- ▶ Rizik po dete u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom periodu;
- ▶ Sveobuhvatne potrebe deteta u odnosu na njegov uzrast i razvoj;
- ▶ Jake tačke, kapacitete i porodične resurse (prema potrebi, uključujući širu porodicu).

Važno je napomenuti da se sveobuhvatna procena razlikuje od istrage koju policija može preduzeti u vezi sa zlostavljanjem kako bi počilac bio krivično gonjen.

Sveobuhvatnu procenu obavljaju službenici socijalnih službi u prijateljskim okruženjima za dete. U svakom slučaju, službenici bi trebalo da koriste obrasce za procenu navedene u Vodiču za upravljanje slučajevima.

Krajnji cilj ove procene je dobijanje potpune slike o detetovim potrebama i sposobnostima i razvijanje individualnog plana usluga, individualnog plana zaštite i nege deteta i potencijalno porodice.

Individualni plan usluge izrađuje se i u slučajevima kada se dete šalje u porodici i u slučajevima kada je dete smešteno u sklonište van porodice. Skloništa obično nisu najbolje rešenje za decu žrtve, osim ako borave samo u veoma kratkim periodima. Treba tražiti druge načine sistematizacije i brige o detetu, koristeći postojeće mehanizme zaštite dece koja ne uživaju roditeljsku brigu. Porodični ili srodnički smeštaj je najprikladnije rešenje.

KADA

Nakon što se dete šalje u porodici (biološku ili alternativnu) i pružena mu je hitna pomoć. Sveobuhvatna procena biće završena u roku od 7 dana od trenutka otvaranja slučaja. U ovom procesu RS će koristiti: - Intervjue/ diskusije sa detetom, roditeljima/starateljima, ostalim članovima porodice, nastavnikom i drugim stranama, prema slučaju i po potrebi; i posmatranje (npr. fizičkog zdravlja deteta, emocionalnog i mentalnog blagostanja, kvaliteta uslova stanovanja).

KO

Rukovodilac slučaja, uz pomoć stručnog tima u CSR i izvan njega koji pružaju relevantne informacije iz svojih evidencija, npr. obrazovne institucije o pohađanju škole, uspehu, eventualnim poteškoćama ili zdravstvene institucije o detetovom zdravstvenom kartonu, proceni zdravlja i psihofizičkog stanja itd.

Analiza procene potreba vrši se upoređivanjem podataka iz škole/porodice/radnog mesta, savetovanja sa detetom i njegovom porodicom, kao i podacima o broju dostupnih usluga.

KAKO

Nakon što se dete šalje u porodici (biološkoj ili alternativnoj), RS posećuje porodicu i od drugih aktera dobija potpuni informacije o detetu.

Prve prikupljene informacije odnose se na percepciju deteta o radu i razlozima za angažovanje na radu. Ostali podaci koji se mogu prikupiti tokom sveobuhvatne procene i razgovora sa detetom uključuju: podatke o zdravstvenim problemima i zdravstvenom tretmanu, percepcije deteta o svojoj porodici i društvenim odnosima, podatke o obrazovanju, korišćenju slobodnog vremena i interesima

deteta, ciljeve/perspektive deteta za njegovu budućnost itd. Intervjui sa detetom ne bi trebalo da traju duže od 45 minuta.

Intervju sa roditeljima/starateljima treba da se usredsredi na prikupljanje podataka o porodičnom profilu, uslovima stanovanja, ishrani, izvorima prihoda domaćinstva, percepciji roditelja o radu deteta, ciljevima/perspektivi roditelja o svom detetu itd. S tim u vezi, treba proceniti i sposobnost porodice da podrži povlačenje i reintegraciju deteta sa dečijeg rada: u kojoj meri je porodica faktor podrške i pomoći za oporavak deteta ili, obratno, prepreka. Ako je potrebno, treba zakazati odvojene intervjuje sa roditeljima (majkom i ocem). Sa ostalim članovima porodice takođe se može razgovarati kako bi se dobila šira perspektiva situacije. Ova procena prvo mora da utvrdi da li je dete u direktnom riziku ako ostane u blizini svoje porodice i da li treba tražiti sudski nalog za (privremenu) suspenziju roditeljskog prava.

Rukovodilac slučaja takođe prikuplja mišljenja i preporuke stručnjaka iz različitih oblasti koji su imali ulogu u proceni detetovih potreba i priprema kompletne informacije o slučaju koje deli sa članovima stručnog tima. Informacije se dele najmanje 24 sata pre sazivanja sastanka sa timom. Proces sveobuhvatne procene mora biti završen u roku od 7 dana od datuma početne procene slučaja. Tim se sastaje u roku od 2 dana od završetka sveobuhvatne procene. U međuvremenu, rukovodilac slučaja se bavi hitnim potrebama deteta/porodice.

Mera 4: PLANIRANJE INDIVIDUALNIH USLUGA

Izrada plana usluga predstavlja tumačenje procene detetovih kompetencija i potreba u konkretne i realne ciljeve i namere, planiranjem programa tretmana i rehabilitacije na osnovu dostupnih usluga. Plan usluga treba da bude osnova moralnog ugovora između deteta, roditelja, pružalaca usluga i rukovodioca slučaja.

Individualni plan usluga je jasan i detaljan opis sledećih predloženih koraka za brigu o deci i porodici. Ovaj plan je, generalno, srednji plan rada. Pogledajte prilog Obrazac E4: Plan usluga.

Bez obzira na to da li je dete odmah uzeto pod zaštitom i smešteno u ustanovu za negu ili je u pratnji porodice, i prati ga rukovodilac slučaja, u svakom slučaju postoji individualni plan usluge za dete, koji opisuje plan intervencije.

Pri izradi pojedinačnog plana treba uzeti u obzir faktore i nivo rizika za dete, hitne potrebe kao i kontekstualne faktore koji omogućavaju rehabilitaciju i potpunu integraciju deteta u porodicu i zajednicu. Za njegovu izradu, rukovodilac slučaja treba da uzme u obzir želje i poglede deteta, u skladu sa njegovom starosnom zrelošću, kao i mišljenja roditelja, staratelja ili šire porodice ako dete nema roditelje/zakonske staratelje.

Proces izrade plana vođen je principom najboljeg interesa deteta. Pored zadovoljavanja pojedinačnih potreba deteta, posebnu pažnju treba posvetiti radu sa porodicom (roditeljima, zakonskim starateljima ili rođacima) kako bi detetova rehabilitacija i reintegracija u porodicu i zajednicu bila uspešna i održiva.

Kada se priprema plan usluge, važno je ne samo sagledati potrebe deteta, već i prepoznati njegov potencijal za prevazilaženje situacije. S tim u vezi, identifikovane barijere treba rešiti strategijama za njihovo prevazilaženje, a identifikovane snažne tačke treba rešiti strategijama na kojima se nadograđuje. Deo ovog potencijala zapravo može proizaći iz detetovog iskustva kao dete radnik. U ovom slučaju, RS treba da bude oprezan da ponovna aktivacija detetovog radnog iskustva ne aktivira povezanu traumu (ako postoji).

Da bi rad sa porodicom na rehabilitaciji i reintegraciji dece bio uspešan, intervencije za podršku porodica moraju se zasnivati na sledećim principima:

- ▶ Povratak porodici je uvek prvi izbor, kada je to u najboljem interesu deteta
- ▶ Svaka intervencija za podršku porodici treba da ima dete u centru, što znači da je dete uključeno, da odgovara na potrebe deteta i da je u njegovom/njenom najboljem interesu.
- ▶ (Ponovno) Uspostavljanje pozitivnog odnosa između deteta i roditelja/staratelja je suštinski uslov za održivost intervencije
- ▶ Uključivanje ključnih aktera u zajednici donosi širu podršku detetu i porodici

U svim slučajevima službenik koji je i rukovodilac slučaja treba pažljivo da proceni porodičnu situaciju i faktore spora kako bi potvrdio da li je porodica bezbedno okruženje za dete. Ova procena treba da obuhvati sve aspekte dobrobiti deteta i treba da se koristi kao polazna osnova za upoređivanje napretka postignutog kao rezultat podrške.

KADA

Plan usluge mora se izraditi u roku od 14 dana od završene procene.

KO

Rukovodilac slučaja uz pomoć profesionalnog tima u i van CSR-a. Dete i porodica takođe učestvuju u izradi plana.

Iako je CSR, odnosno rukovodilac slučaja odgovoran za upravljanje uslugama koje izlaze iz plana i koje su u skladu sa najboljim interesima deteta, drugi akteri takođe snose svoje odgovornosti u skladu sa svojim mandatom.

U određenim slučajevima, plan usluge se izrađuje u okviru OSUS-a. Profesionalci koji mogu biti uključeni u OSUS i njihove odgovornosti su detaljno navedeni u AU za okrugle stolove za upravljanje slučajem.

Rukovodilac slučaja

Rukovodi procesom za planiranje pojedinačnih usluga za dete, kako bi se obezbedila zaštita, rehabilitacija, resocijalizacija i dobrobit deteta

- ▶ Odgovoran je za identifikovanje postojećih usluga u opštini (javnih, nejavnih i privatnih) i uspostavlja saradnju radi upućivanja slučajeva dece u radu ili njihovih porodica na različite usluge u zavisnosti od utvrđenih potreba;
- ▶ Planira saradnju sa školama i drugim pružaocima usluga kako bi se uzajamno podržala socijalna i obrazovna reintegracija dece
- ▶ Planira konkretne korake za podršku porodicama u ostvarivanju njihovih odgovornosti za vaspitanje dece, pružajući savete o pozitivnom roditeljstvu; ;

Obrazovne institucije

- ▶ Planiraju individualnu obrazovnu podršku za povlačenje dece sa rada;
- ▶ Utvrđuju prepreke pristupu obrazovanju na školskom nivou, planiraju intervencije na školskom nivou i predlažu mere za ODO i MONTI;
- ▶ Planiraju aktivnosti podizanja svesti učenika o problemu
- ▶ Planiraju saradnju sa drugim pružaocima usluga i partnerima (policija, CSR, NVO koje pružaju obrazovne programe i fokusiraju se na zaštitu dece, biznisa itd.) kako bi se uklonila deca koja kombinuju školu i posao ili/i povratak i reintegracija dece koja su napustila školu;

Zdravstvene institucije

- ▶ Planiraju aktivnosti savetovanja za roditelje ili staratelje i ostale članove porodice dece povređene na radu o rizicima određenih radnih aktivnosti i potencijalnim efektima ovih rizika na zdravlje i razvoj dece.
- ▶ Planiraju saradnju sa školskim institucijama i CSR-ima u pružanju stručne podrške u rešavanju teme ekonomskog zlostavljanja dece i posledica po zdravlje. .

Ostali pružaoci usluga

- ▶ Planiraju pružanje usluga za decu i porodice
- ▶ Identifikuju praznine u pružanju usluga u opštini u kojoj deluju i planiraju da popune ove praznine
- ▶ Obrazovne, socijalne i zdravstvene institucije planiraju zajedničke aktivnosti

KAKO

Plan usluga pokazuje kako će se detetu i porodici pomoći da poboljšaju detetove okolnosti, smanje rizike sa kojima se dete suočava i poboljšaju sposobnost roditelja/staratelja da brinu o detetu (deci), čime se očuva porodica. Trebalo bi da sadrži ciljeve za dete i ostale članove porodice i da doprinosi osnaživanju deteta pomažući mu da stekne veću kontrolu nad svojim životom i okolinom.

O slučaju se raspravlja u multidisciplinarnom timu, a plan se izrađuje na osnovu procene rukovodioca i uvek na osnovu najboljeg interesa deteta. Na multidisciplinarnom sastanku tima razgovara se o:

- ▶ Koje su detetove potrebe za fizičkom, zdravstvenom i psihosocijalnom pomoći?
- ▶ Kako će se tretirati slučaj?
- ▶ Koje su redovne usluge detetu potrebne i koliko dugo? Ko će pružati te usluge? Na koji period? Ko će biti odgovoran za određene usluge?
- ▶ Kakva bi trebala biti priroda dugotrajnog stanovanja deteta?

- Pitanja reintegracije dece u obrazovni sistem?
- Kako se nadgledaju planirane usluge? Od koga?
- Šta uraditi ako postoje brige za bezbednost deteta?

Dete i porodica takođe učestvuju u izradi plana. Važno je dobiti njihovu saglasnost izjavljujući da razumeju ove postupke i saglasnost za dobijanje pružene pomoći i na okolnosti i uslove koji prate tu pomoć. Pristanak je potreban nakon što su mogućnosti i pravila za dobijanje usluge dobro i tačno objašnjene i nakon što su imali priliku da postavljaju svoja pitanja.

U slučajevima kada je dete u biološkoj porodici, rad sa porodicom zauzima posebno mesto u individualizovanom planu usluge.

Plan usluga:

- postavlja pojedinačne ciljeve koji su direktno relevantni za potrebe deteta, identifikovane tokom procene;
- utvrđuje konkretne mere/aktivnosti koje su usluge potrebne za zadovoljavanje potreba i ciljeva deteta;
- definiše proverljive pokazatelje za svaku aktivnost, kako bi odražavali rezultat različitih aktivnosti;
- obezbeđuje da mere/aktivnosti jasno definišu uloge i odgovornosti, kao i rokove;
- je realno dostižno u određenom vremenskom okviru za sve aktere

Kao takav, plan usluga uključuje sledeće aspekte:

Negu - to uključuje odgovor na neposredne i osnovne potrebe žrtve - sklonište, hranu, redovne lekarske preglede, mere bezbednosti, koordinaciju aktivnosti sa drugim agencijama, pravnu pomoć itd. u zavisnosti od pojedinačnih potreba deteta.

Direktna podrška detetu smeštenom u alternativni ili porodični smeštaj - to uključuje pomoć oko medicinskih usluga, reintegraciju u školu (ako dete ne pohađa školu), usluge podrške u školi, psihološke usluge ako se to smatra

potrebni i slično, u zavisnosti od potreba deteta.

Podrška roditeljima/starateljima - orijentacija i vaspitanje o dobrim roditeljskim praksama, pitanjima dečje zaštite, zdravlju i blagostanju, obrazovanju i psiho-socijalnom razvoju deteta.

Obrazovanje i obuke - u zavisnosti od detetove starosti i nivoa obrazovanja, rukovodilac slučaja u saradnji sa roditeljima/starateljima i ključnim akterima zajednice obezbeđuje upis deteta u školu i nadgleda da li dete redovno pohađa školu. Za stariju decu (stariju od 14 godina) tada se može razmotriti mogućnost pohađanja stručnog obrazovanja i obuke životnih veština.

Zdravstvena zaštita - Rukovodilac slučaja tokom bliskog rada sa porodicom procenjuje da li je porodica u stanju da pruži stalnu zdravstvenu zaštitu detetu. U zavisnosti od fizičkog i zdravstvenog stanja deteta, rukovodilac slučaja posreduje u pristupu tekućim zdravstvenim uslugama za dete i porodicu kroz saradnju sa strukturama ove službe na lokalnom nivou.

Ekonomsko osnaživanje porodice - jačanje i podrška porodice ne mogu biti uspešni bez rada na njenom ekonomskom osnaživanju. Rukovodilac slučaja olakšava registraciju roditelja kao nezaposlenih lica koja traže posao sa relevantnom strukturom na lokalnom nivou i istovremeno osigurava da porodica ima koristi od šeme socijalne pomoći. U međuvremenu, zajedno sa odraslim članovima porodice olakšava proces pronalaženja alternativnih izvora kroz saradnju sa drugim lokalnim akterima ili organizacijama civilnog društva. Ovi resursi se mogu generisati kroz aktivnosti za podsticanje prihoda, projekte socijalnog biznisa ili mikro kredita.

Angažman u zajednici - rukovodilac slučaja treba da komunicira i saraduje sa ključnim akterima u zajednici i institucijama na lokalnom nivou kako bi obezbedio najširu moguću podršku porodici. Ovi akteri mogu biti: institucije lokalne samouprave, škole, policija, domovi zdravlja, verske institucije, nevladine organizacije i organizacije sa sedištem u zajednici na lokalnom nivou i drugi uticajni ljudi u zajednici. Socijalni radnik treba da komunicira sa svim ovim grupama da bi posredovao kako bi porodica imala pristup svim uslugama koje bi im mogle biti potrebne.

Detetu treba postaviti kratkoročne, srednjoročne i dugoročne pojedinačne ciljeve. Potencijalni vremenski okvir za kratkoročni cilj može biti 3 meseca, za srednjoročni cilj od 4 do 12 meseci, a za dugoročni cilj do 36 meseci.

Razvoj plana usluge zahteva uključivanje drugih ključnih aktera koji mogu pružiti potrebnu podršku i intervenciju. Važna uloga RS u ovoj fazi je utvrđivanje odgovarajućih usluga i mera podrške. Iako su trenutni broj i raznolikost socijalnih usluga, kako javnih tako i privatnih, i dalje ograničeni, važna uloga RS-a je da zastupa ili traži pomoć u ime deteta i poveća mrežu pružalaca usluga. To će uključivati uspostavljanje kontakta sa dostupnim i potencijalnim pružiocima usluga i opis detetovih potreba. Za dete se mogu uputiti brojne različite preporuke u skladu sa različitim identifikovanim potrebama.

Sve veze koje omogućavaju porodici da prima razne usluge treba dokumentovati i smestiti u dosije deteta kako bi slučaj mogao da se prati i nadgleda.

Da bi se identifikovale potencijalne usluge, zakazuje se sastanak Okruglog stola za upravljanje slučajem 24 (sve zainteresovane strane uključene u sprovođenje plana usluge) od strane RS radi razmene informacija, identifikovanja snaga i izazova sa kojima se dete i porodica suočavaju i dogovora oko plana usluga.

Dobijanje saglasnosti

Plan se uvek treba razvijati u saradnji sa detetom i porodicom. Postupci saglasnosti određuju da li dete i porodica razumeju te postupke i pristaju, da li će dobiti pruženu pomoć ili ne, kao i okolnosti i uslove koji prate tu pomoć. Roditelj/staratelj mora dati saglasnost na plan usluga svojim potpisom.

KADA

Jednom kada su mogućnosti i pravila za dobijanje usluge dobro i tačno objašnjeni porodici i nakon što su on/ona imali priliku da postavljaju svoja pitanja, porodicu treba pitati da li prihvata uslove pomoći. Važno je dobiti saglasnost dece i razumeti koji su postupci i pomoć. U slučaju da je dete bez roditeljskog staranja, konačno odsustvo može dati samo zakonski staratelj deteta.

KO

CSR, posebno rukovodilac slučaja.

KAKO

CSR mora da izradi obrazac za prihvatanje u kojem se detaljno navode najmanje: Lista pruženih usluga; Pravila koja treba prihvatiti; Uslovi pod kojima se pružaju usluge.

Korisniku usluga (dete i porodica) treba dati jasan opis pruženih usluga. Korisniku treba dati dovoljno vremena da pročita obrazac za prijem ili da njemu/njoj pročita i razmotri mogućnosti koje sam korisnik može imati.

Saglasnost za prihvatanje usluga i uslovi usluge ograničeni su na one usluge koje su pismeno opisane u formalnom sporazumu. Ovaj obrazac za prijem moraju potpisati oni koji će imati koristi od usluga, ili u slučaju dece, ili dete i njihov staratelj.

Mera 5: ZAŠTITA I REHABILITACIJA DECE

Zaštita deteta

U slučajevima kada je dete bez pratnje ili je pod visokim rizikom, CSR mora doneti odluku da dete odvede u neposrednu zaštitu. Kada se dete uzme u zaštitu, ono se prati na alternativnu negu - tamo gde postoje zaštitne službe. Dete je praćeno alternativnim smeštajem na osnovu obrasca za dostavu deteta do 72 sata nakon dolaska deteta u centar.

KADA

Neposredno nakon početne procene, kada se utvrdi neposredni rizik i utvrdi intervencija: pratnja deteta radi pružanja usluga ili smeštanje deteta u sklonište

KO

CSR

KAKO

Koordinacijom aktivnosti između relevantnih institucija dete se stavlja pod zaštitu u roku od 72 časova od procene.

U slučaju smeštaja deteta u sklonište, pružanje usluga započinje:

- ▶ Psihosocijalna podrška (detetu se daje vreme da se smiri i razume novonastalu situaciju u kojoj se nalazi)
- ▶ Po potrebi medicinska podrška i sanitarna higijena
- ▶ Hrana i odeća
- ▶ Dobijanje administrativnih podataka i njihova provera zajedno sa policijom
- ▶ Formalni intervju sa detetom nakon što se dete smiri i bude spremno za njega.

U posebnim slučajevima, u odsustvu usluga, ustanove za negu mogu pružiti procenu i neposrednu pomoć. U svim slučajevima postupak procene biće isti kao što je gore objašnjeno.

Rehabilitacija i reintegracija deteta

Proces rehabilitacije i reintegracije deteta podržavaju pružaoci profesionalnih usluga koji su odgovorni za bezbednost deteta, ispitivanje i lečenje medicinskih problema; ispitivanje i lečenje psiholoških potreba; pružanje pravne podrške; ispitivanje rizika od socijalne pristrasnosti i omogućavanje socijalne inkluzije; osnaživanje korisnika/stabilnost korisnika; reintegracija u obrazovni sistem i saradnja između pružalaca usluga u smislu planiranja i pripreme daljih koraka koje će dete preduzeti.

KADA

Pomoć u rehabilitaciji i reintegraciji pružaće se nakon što se dete stabilizuje, a potencijalno i nakon njegovog/njenog povratka u porodicu

KO

Proces koji je vodio rukovodilac slučaja, uz učešće svih aktera u pojedinačnom planu za pomoć deci.

Usluge pružaju niz vladinih i nevladinih pružalaca usluga, uključujući lekare, psihologe, vaspitače/nastavnike, advokate, socijalne radnike itd. Odgovornosti svake stranke su detaljno opisane u Pojedinačnom planu.

KAKO

Za mere nege, pomoći, rehabilitacije i reintegracije dece odgovorni su pružaoci usluga, u zavisnosti od dugoročnog rešenja koje se proceni za dete. Ove mere su detaljno opisane u pojedinačnom planu usluga, koji definiše i odgovornosti institucija i rokove za pružanje usluga. Podrška se nastavlja sve dok tim ne proceni da detetu ove usluge više nisu potrebne.

Rehabilitaciona nega uključuje:

- ▶ kontinuirano tretiranje zdravstvenih potreba;
- ▶ psiho/socijalnu podršku
- ▶ povećanje osećaja samostalnosti i donošenja odluka kod korisnika (osnaživanje korisnika);
- ▶ sticanje znanja i profesionalnih veština
- ▶ priprema za integraciju ili društvenu reintegraciju;
- ▶ kontinuirani pregled bezbednosne situacije;
- ▶ psihološko razmatranje/izveštaj o napretku;
- ▶ pravna podrška;
- ▶ finansijska podrška;
- ▶ mogućnosti stručnog obrazovanja/obuke, uključujući sticanje životnih veština; i
- ▶ dijagnostika ili zdravstveni tretman za do sada nelečene probleme.

Tokom svih faza procesa, nadležni organi, pod nadzorom rukovodioca slučaja za dete, moraju osigurati da pružene usluge, kao i drugi oblici pomoći, zadovoljavaju minimalne standarde potrebne za dobrobit deteta.

Proces rehabilitacije i reintegracije u početku se fokusira na zadovoljavanje potreba utvrđenih procenom. Sam proces, u administrativnom smislu, takođe uključuje:

- ▶ Ponovno razmatranje/ponovno procenjivanje napretka deteta u različitim oblastima;
- ▶ Sastanak/diskusija tima, koordinirano sa članovima tima za podršku;
- ▶ Razmatranje rizika za korisnika;
- ▶ Komunikacija i koordinacija sa drugim institucijama;
- ▶ Razviti planove za dalje korake u ključnim oblastima

Mere pomoći za reintegraciju uključuju usluge podrške i programe vaspitanja i obuke predviđene za dete. Podrška za reintegraciju može uključivati:

- ▶ Psihološko savetovanje;
- ▶ Pravno savetovanje;
- ▶ Porodično savetovanje
- ▶ Stalna medicinska pomoć
- ▶ Stručno obrazovanje i/ili obuka;
- ▶ Upućivanje na različite kurseve u zavisnosti od potreba i interesa deteta
- ▶ Upućivanje članova porodice na biroa za zapošljavanje
- ▶ Ekonomsko osnaživanje porodice;
- ▶ Pružanje socijalne pomoći
- ▶ Mere reintegracije porodice/zajednice;
- ▶ Praćenje i procena slučaja

U merama pomoći u rehabilitaciji i reintegraciji, institucije mogu pružati usluge prema svom delokrugu.

Obrazovne institucije

- ▶ Pružaju individualnu obrazovnu podršku za povlačenje dece sa posla;
- ▶ Pružaju podršku socijalnoj i obrazovnoj reintegraciji dece
- ▶ Upoznaju učenike sa problemom
- ▶ Podstiču grupe za prava deteta da organizuju kampanje za podizanje svesti u školi i da organizuju različite aktivnosti vršnjačke podrške;
- ▶ Sarađuju sa drugim pružaocima usluga i partnerima (policija, CSR, NVO koje pružaju obrazovne programe i fokusiraju se na zaštitu dece, biznise itd.) kako bi se uklonila deca koja kombinuju školu i posao i/ili povratak i reintegracija dece koja su napustila školu;

Zdravstvene institucije

- ▶ Sarađuju sa školskim institucijama i CSR u pružanju profesionalne podrške u bavljenju temom ekonomskog zlostavljanja dece i njenih zdravstvenih posledica.
- ▶ Savetuju roditelje ili staratelje i ostale članove porodice dece povređene na radu o rizicima određenih radnih aktivnosti i potencijalnim efektima tih rizika na zdravlje i razvoj dece.

NVO-i mogu pružiti povećanu podršku pružanjem usluga kao što su:

- ▶ qendra të kujdesit ditor që do të mund të ofronin programe të mbështetjes emocionale, rehabilitimit social si dhe programe mbështetëse arsimore,
- ▶ dnevni centri koji mogu ponuditi programe emocionalne podrške, socijalnu rehabilitaciju kao i programe obrazovne podrške,
- ▶ programi vršnjačke edukacije u školama radi sprečavanja napuštanja škole i poboljšanja pohađanja i procena dece koja pohađaju školu,
- ▶ organizovanje dopunskog obrazovanja za decu sa lošim učinkom iz određenih predmeta, kao meru sprečavanja ili uklanjanja dece sa posla;
- ▶ neformalne obrazovne aktivnosti;
- ▶ usluge savetovanja za decu, adolescente i roditelje

U zavisnosti od pojedinačne situacije deteta i porodice, a shodno tome i od Pojedinačnog plana usluga, i drugi pružaoci usluga, poput centara za mentalno zdravlje, zavoda za zapošljavanje itd., se angažuju sa relevantnim dužnostima rehabilitacije i reintegracije.

Mera 6: SPROVOĐENJE, RAZMATRANJE I PRAĆENJE SLUČAJA

Intervencija za povlačenje deteta sa dečijeg rada u njegovom najužem smislu podrazumeva sprovođenje plana usluga i kontinuiranu procenu aktivnosti koje sprovode svi partneri, uključujući njihov uticaj na zadovoljavanje detetovih potreba.

Glavna uloga RS u ovoj fazi je:

- Pružanje direktnih usluga;
- Praćenje kvaliteta usluga koje se pružaju putem upućivanja;
- Motivisati dete da radi na mogućim rešenjima navedenim u planu usluga.
- Praćenje slučajeva

Sve institucije koje pružaju različite usluge i koje su u ovom ili onom obliku uključene u slučaj, dužne su da sarađuju sa CSR-om i u sprovođenju plana i praćenju slučaja.

Sprovođenje plana

Sprovođenje plana usluge je proces izvršavanja mera/aktivnosti koje će dovesti do ispunjenja ciljeva utvrđenih planom usluga. Ovo je situacija u kojoj RS pruža direktne usluge koje su u nadležnosti CSR-a, nadgleda i koordinira usluge i resurse potrebne za postizanje željenog ishoda kako bi detetu olakšao pristup uslugama. U bilo kom trenutku tokom sprovođenja plana usluge, RS može da se nađe u ulozi sprovodioca, vodiča ili davaoca podrške za rešavanje problema.

Rukovodilac slučaja (CSR) treba da nadgleda usluge koje je dobio i koje se pružaju detetu kako bi bilo svesno detetovog stanja. U tom cilju, on/ona treba da povremeno komunicira sa pružaocima usluga, detetom i njegovom porodicom.

Nadgledanje plana

Razmatranje i praćenje slučajeva je trajni proces koji ima za cilj da osigura da se kvalitetne usluge pružaju na vreme, omogućavajući detetu da napreduje sa planom. Fokusira se na to da li se plan sprovodi i pružaju li se usluge i identifikuje pitanja u vezi sa saradnjom deteta/porodice, koordinacijom vođenja slučajeva i sistem pružanja usluga. Da bi se nadgledale okolnosti deteta ili promene koje se dešavaju kao rezultat intervencija upravljanja slučajem, pored pomnog praćenja pruženih usluga, RS mora biti u stalnom kontaktu sa detetom i porodicom deteta. U roku od 7 dana od početnog upućivanja obaviće se najmanje jedna kućna poseta RS-a, dok će redovno RS kontaktirati porodicu najmanje jednom mesečno. Nakon procesa reintegracije, posete za nadgledanje dece obavljaće se najmanje jednom u 6 meseci. Na svakom sledećem sastanku za vođenje slučaja, detetova situacija se proverava prema pokazateljima utvrđenim u planu usluga. Ako postoji kašnjenje u napretku deteta prema ovim pokazateljima, RS unosi jasna objašnjenja ili obrazloženja u spis predmeta, i po potrebi preispituje, izvršavajući neophodna prilagođavanja aktivnosti i tražeći rešenja za probleme. Ako je potrebno pregledati aktivnosti ili identifikovati nova rešenja, RS organizuje sastanak sa OSUS-om, odnosno sa institucijama/organizacijama uključenim u sprovođenje plana usluga.

Rukovodilac slučaja takođe mora da verifikuje kvalitet usluga koje se pružaju detetu i kontrolu informacija koje pružaju pružaoci usluga kako bi bili pouzdani i tačni.

Nadgledanje kvaliteta usluga koje se pružaju detetu može se obaviti direktnim posetama za posmatranje, direktnim sastancima sa relevantnim osobljem, telefonom, elektronskom poštom i/ili drugim sredstvima komunikacije do trenutka zatvaranja slučaja.

Nadgledanje kvaliteta usluga koje pružaju NVO treba da se vrši u skladu sa standardima o socijalnim i porodičnim uslugama koje je utvrdilo Generalno veće za socijalne i porodične usluge.

Sve aktivnosti preduzete od strane RS-a kao deo sprovođenja plana usluga, preispitivanje i nadgledanje slučaja, moraju se evidentirati u odgovarajućem obrascu

Procena plana

Procenu plana usluge vrši multidisciplinarni tim ili Okrugli sto za rukovođenje predmetima, radi pregleda intervencija i donošenja formalnih odluka u najboljem interesu deteta. RS takođe treba da održi dete i njegovu porodicu uključenim u praćenje napretka i donošenje odluka tokom sprovođenja plana usluge.

Zatvaranje slučaja odnosi se na tačku na kojoj se upravljanje slučajem završava. Zatvaranje slučaja treba dobro planirati u okviru plana usluge, dok dete i njegova porodica treba unapred da znaju da će u odgovarajuće vreme usluge biti završene. Fokus ovog koraka nije samo na zatvaranju slučaja, već proces treba da obezbedi da dete može da održi postignuća i da se smanji verovatnoća da se problem ponovi. Zbog toga, slučaj nije „zatvoren“ kada se intervencija završi, već tek nakon perioda praćenja, što je dovoljno da se vidi da li su postignute promene održive i dugoročne. U isto vreme, RS treba da izbegava navodeći zavisnost deteta i njegove porodice od socijalnih usluga.

Dokumentovanje

CSR bi trebalo kontinuirano da beleži podatke u bazu podataka i izveštava o sprovođenju plana usluge.

U tu svrhu, svi uključeni partneri treba da prate razne radnje koje su preduzeli (npr. škole, domovi zdravlja, inspektori rada, policija, pružaoci usluga će pratiti pružene usluge itd.).

CSR će objediniti ove podatke, uključujući a) ukupan broj dece upućene na CSR tokom izveštajnog perioda, b) rezime potreba dece obuhvaćene OOR, c/pružene usluge, d) nedostatak usluga i/ili prepreke za pristup uslugama, zasnovane na određenim slučajevima. Ova analiza podataka će se prosleđivati ODZSZ-u na šestomesečnoj osnovi.

▶▶ Sve institucije koje pružaju različite usluge i koje su u ovom ili onom obliku uključene u slučaj, dužne su da sarađuju sa CSR-om i u sprovođenju plana i praćenju slučaja.

Mera 7: ZATVARANJE SLUČAJA

Zatvaranje slučaja odnosi se na tačku na kojoj se upravljanje slučajem završava. Zatvaranje slučaja treba dobro planirati u okviru plana usluge, dok dete i njegova porodica treba unapred da znaju da će u odgovarajuće vreme usluge biti završene. Fokus ovog koraka nije samo na zatvaranju slučaja, već proces treba da obezbedi da dete može da održi postignuća i da se smanji verovatnoća da se problem ponovi. Stoga, slučaj nije „zatvoren“ kada se intervencija završi, već tek nakon perioda praćenja, što je dovoljno da se vidi da li su postignute promene održive i dugoročne. U isto vreme, RS treba da izbegava podsticanje zavisnosti deteta i njegove porodice od socijalnih usluga.

Zatvaranje slučaja može biti rezultat nekoliko razloga:

- Cilj je postignut, što znači da je pitanje zaštite dece rešeno prema planu usluge; -
- Dete postiže status odrasle osobe;
- Dete umire;
- Dete je premešteno van Kosova
- Kada je dete premešteno u drugu organizaciju/instituciju. Prenosanje slučaja ukazuje na to da se puna odgovornost za koordinaciju plana usluga, naknadne aktivnosti i praćenje deteta predaje drugom odeljenju. To se razlikuje od slučajeva upućivanja kada ove odgovornosti ostaju sa početnim RS.

Kada je slučaj zatvoren, važno je dete i/ili njegovu porodicu obavestiti o razlozima zatvaranja slučaja i pomoći mu/joj da pregleda i proceni napredak i postignute ciljeve i pristupi drugim opcijama i rešenjima. Zatvaranje predmeta evidentirano je u obrascu E7: Zatvaranje slučaja (vidi dodatak).

Praćenje slučaja

Rukovodilac slučaja (CSR) treba da nadgleda usluge koje je on/ona dobio i koje se pružaju bivšem radniku detetu kako bi bio svestan gde se dete nalazi.

Praćenje takođe zahteva da:

1. Policija prati decu povučenu iz rada na ulici,
2. Inspektori vode evidenciju o deci koja su povučena iz formalnog sektora
3. Ostali partneri koji mogu da prate određene slučajeve povučene dece i redovno obaveštavaju rukovodioca slučaja.

Rukovodilac slučaja treba da razvija periodičnu komunikaciju sa pružaocima usluga, detetom i njegovom/njenom porodicom.

▶ PRAĆENJE I PROCENA

SOP-ovi opslužuju i funkcionišu lokalno, a uključuju praćenje radnih mesta, škola/službi i zajednice. Cilj procesa je da se osigura da devojčice i dečaci nisu uključeni u opasne oblike rada i da su u školama. Ove SOP:

- ▶ Primenljivi su na sve kategorije OORF koje je nadležno Ministarstvo definisalo na listi OORF
- ▶ Deluju lokalno, pokrivaju radna mesta/škole/podrobnice i uključuju
- ▶ sistem upućivanja na usluge
- ▶ Oslanjaju se na autoritet lokalne i centralne vlasti
- ▶ Povezane su sa nacionalnim politikama i akcijama u vezi sa MF
- ▶ Izgrađene su na postojećim sistemima za upravljanje informacijama

Upravljanje SOP-ovima na lokalnom nivou nalazi se u Opštinskim direkcijama za zdravstvo i socijalnu zaštitu (ODZSZ). ODZSZ će koordinirati procesom na lokalnom nivou. Na centralnom nivou, MRF-om će upravljati Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku.

Praćenje i procena sprovođenja SOP-a važan je proces koji treba sistematski raditi. Ovaj proces ima za cilj da proceni primenljivost SOP-a u praksi, ima za cilj da proceni nivo sprovođenja od strane različitih aktera i da identifikuje potencijalne poteškoće i izazove u njihovoj primeni. Nadgledanje sprovođenja SOP-a ima nekoliko ciljeva:

- ▶ Drži svaku od institucija odgovornom za ispunjavanje zakonskih obaveza.
- ▶ Omogućava identifikovanje praznina u SOP-u, važećem zakonodavstvu i praksi.
- ▶ Prikupljene informacije kroz praćenje i procenu pomoći u poboljšanju SOP-a, strategija za praćenje dečijeg rada i formulisanju zakonodavstva u budućnosti.

- ▶ Pomaže u proceni potrebe za svešču o prevenciji, izveštavanju i borbi protiv dečijeg rada i pružanju integrisanih usluga.

Svakodnevno praćenje i procena sprovođenja SOP-a treba obaviti u okviru svake institucije. Svaka institucija odgovorna za sprovođenje SOP-a takođe je dužna da nadgleda i procenjuje njihovo sprovođenje - prema hijerarhijskom lancu (npr. Policija prati svoje strukture u sprovođenju SOP-a u okviru svojih odeljenja i jedinica, i tokom redovnog izveštavanja različitih jedinica, procenjuje se i sprovođenje SOP-a).

Gore navedeni institucionalni operativni mehanizmi treba redovno da izveštavaju institucionalne mehanizme praćenja.

Svi evidentirani podaci o identifikovanim slučajevima dece na poslu i uslugama koje im se pružaju treba da se objedine i kao takvi koriste za delovanje i socijalno planiranje i lokalne i državne politike.

CSR će objediniti ove podatke, uključujući a) ukupan broj dece upućene na CSR tokom izveštajnog perioda, b) rezime potreba dece obuhvaćene u OOR, c/pružene usluge, d) nedostatak usluga i/ili prepreke za pristup uslugama, zasnovane na određenim slučajevima. Ova analiza podataka će se prosleđivati TPD-u i ODZSZ-u na šestomesečnoj osnovi.

U cilju praćenja, pružanja podataka za sprovođenje i unapređenje zakona i politika, kao i za socijalno planiranje, TPD će sazivati redovne sastanke da bi/pregledao objedinjene podatke, b/proces identifikovanja dece na radu i u gradilištima, c/napredak u sprovođenju opštinskog akcionog plana za zaštitu dece od rada i c/mogućnosti i preporuke za poboljšanje politika vezanih za uklanjanje FP.

Informacije o kršenjima zakona u vezi rada dece treba da budu dostupne službama za sprovođenje zakona i pravnim službenicima.

Na godišnjem nivou TPD-ovi pripremaju opštinski izveštaj o situaciji dečijeg rada koji uključuje:

- a. broj dece na radu, uključujući podelu po sektorima i geografskim regionima
- b. profil dece, uključujući potrebe dece na radu i njihovih porodica
- c. postojeće usluge za povlačenje i zaštitu dece sa rada,
- d. nedostatak usluga ili prepreke za pristup,

Na osnovu analize situacije, TPD priprema opštinski akcioni plan protiv dečijeg rada

OSPP objedinjuje podatke iz svih opština i predstavlja godišnji izveštaj Komitetu za sprečavanje i eliminaciju DR, donatorima i drugim važnim partnerima.

OSPP će sazivati sastanke sa relevantnim zainteresovanim stranama svake godine kako bi objedinio podatke primljene sa terena:

- a. o trendovima dečijeg rada u određenim sektorima i/ili regionima,
- b. postojeće usluge koje im se pružaju,
- c. nedostatak usluga ili prepreka za pristup i
- d. preporuke za dalje delovanje

OSPP radi na proširenju modula za upravljanje predmetima za decu u opasnim oblicima rada u bazi podataka socijalnih usluga kako bi se omogućilo integrisano i multilateralno upravljanje slučajevima u skladu sa specifičnim ulogama svake institucije uključene u pružanje usluga zaštite dece u opasnim oblicima rada. Takođe, jednom godišnje se procenjuje primena SOP-a na nacionalnom nivou. Više je nego važno sprovesti eksterno/nepriistrasno praćenje i evaluaciju primene SOP-a (može ugovoriti OSPP), kako bi se dobila realna slika njihove primene. Ovo spoljno nadgledanje i evaluaciju može obaviti lokalna institucija/NVO (dobrovoljno ili putem njihovog angažovanja samo u svrhu praćenja i evaluacije) ili međunarodna institucija.

Redovni nacionalni izveštaj izveden iz ovih procena trebalo bi da se predstavi svim zainteresovanim stranama, institucijama, donatorima i partnerima na godišnjem nivou.

Dokumentovanje

Upravljanje informacijama vrši se putem dosijea koji se sastoji od unapred definisanih formata, unapred dogovorenih kriterijuma za otkrivanje informacija ovlašćenim licima. Rukovodilac slučaja odgovoran je za koordinaciju informacija, objedinjavanje i praćenje analize.

Sveobuhvatan sistem za prikupljanje, čuvanje i razmenu informacija o upravljanju slučajevima važan je za poboljšanje sveukupne efikasnosti usluga vođenja slučaja. Uobičajeni procesi upravljanja informacijama je važan u poboljšanju opšte efikasnosti usluga upravljanja slučajem.

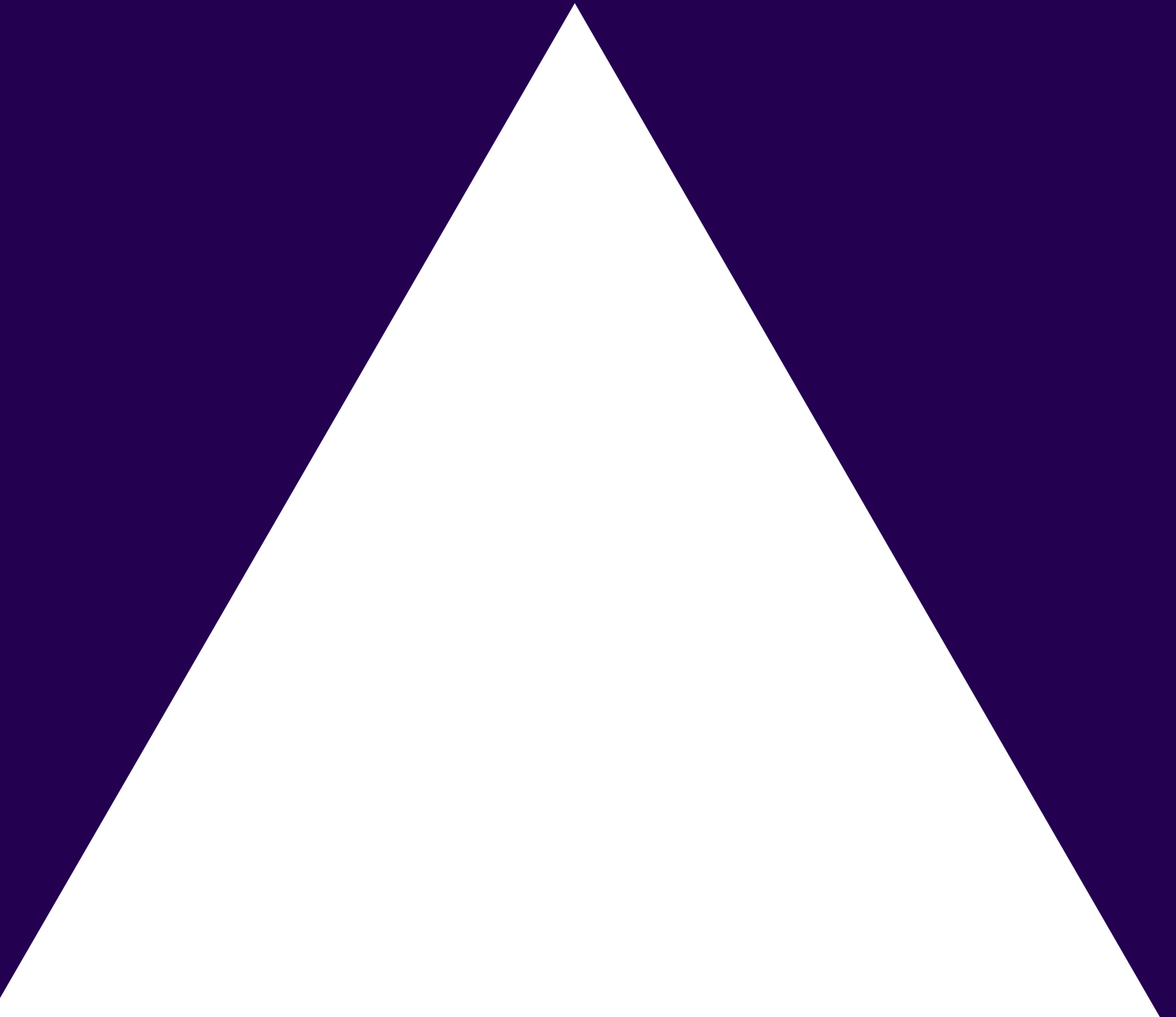
CSR je odgovoran za dokumentovanje, održavanje evidencija, upravljanje sistemima informacione tehnologije i razmenu informacija sa spoljnim akterima.

Svi partneri uključeni u SOP treba da vode evidenciju o različitim akcijama u SOP koje oni sprovode (npr. škole, domovi zdravlja, inspektori, policija u zajednici vodiće evidenciju dece koju su uputili u CSR, pružaoci usluga evidenciju o pruženim uslugama itd.) Rukovodioci slučajeva u CSR čuvaće objedinjene podatke za svaki slučaj u ličnim dosijeima (uz konsultacije sa povezanim partnerima).

Dokumentacija treba da bude neprekinuti lanac informacija, tako da rukovodioci slučajeva treba da evidentiraju sve faze intervencije i hronološki opišu informacije, aktivnosti i usluge koje se koriste, kao i postupke, reakcije i postignuća deteta. Pravilna dokumentacija omogućava

efikasne i odgovorne usluge vođenja slučaja. Informacije koje sakupljaju direktno i indirektno deca i njihove porodice, kao i pružaoci usluga, treba da čuva CSR.

-
- Svi evidentirani podaci o identifikovanim slučajevima dece na poslu i uslugama koje im se pružaju treba da se objedine i kao takvi koriste za delovanje i socijalno planiranje i lokalne i državne politike.

PRILOZI:

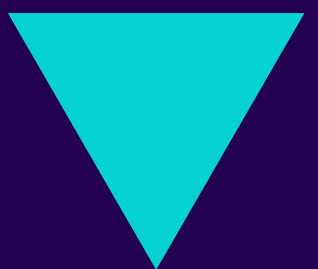
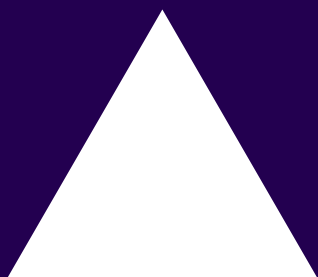
Obrazac E1: Upućivanje slučaja

Obrazac E2: Određivanje rukovodioca slučaja

Obrazac E3: Procena slučaja

Obrazac E4: Plan usluga

Obrazac E7: Zatvaranje slučaja

▶ UPUĆIVANJE SLUČAJA

1. LICE KOJE JE UPUTILO

(Podaci stranke koja je uputila slučaj, ako su dati)

2. OBLIK UPUĆIVANJA:

direktno

preko telefona

drugo _____

3. PODACI O SLUČAJU

(podaci koje poseduje lice koje je uputilo)

4. RAZLOZI UPUĆIVANJA:

1. _____

2. _____

3. _____

5. PRUŽENI DOKUMENTI:

(u slučaju da ih poseduje lice koje je uputilo)

1. _____

2. _____

3. _____

6. UPUĆIVANJE PRIMLJENO OD:

Ime		Datum	
Prezime		Mesto	
Položaj		Potpis	

Napomena: U slučaju upućivanja od strane bilo koje institucije/organizacije, kopija upućivanja se daje strani koja je uputila slučaj

▶ ODREĐIVANJE VODITELJA SLUČAJA

1. OPŠTI PODACI O SLUČAJU:

Kategorija	Puna e rrezikshme e fëmijëve	Kodi i shërbimit:	XXXXXXX
------------	------------------------------	-------------------	---------

2. FORMA E REFERIMIT

Kancelarija	{popunjava se kada se registruje u sistem}	Voditelj slučaja	{popunjava se kada se registruje u sistem}
Slučaj br.	{popunjava se kada se registruje u sistem}	Ime deteta	{popunjava se kada se registruje u sistem}
Datum otvaranja slučaja	{popunjava se kada se registruje u sistem}	Prezime deteta	{popunjava se kada se registruje u sistem}
Datum registracije slučaja	{popunjava se kada se registruje u sistem}	Broj LK	{popunjava se kada se registruje u sistem}

2. OBLIK UPUĆIVANJA SLUČAJA

od samog deteta

u ime deteta, od strane _____

3. OPŠTI PODACI O SLUČAJU:

Vrsta identifikacije		LK ili Lični broj	
Ime		Ime roditelja	
Prezime		Pol	
Datum rođenja		Mesto rođenje deteta	
Nacionalnost		Jezik koji govori	
Privremeno boravište (opština)		Privremeno boravište	
Privremeno boravište (adresa)		Stalno prebivalište (opština)	
Stalno prebivalište		Stalno prebivalište (adresa)	
Repatriirano?		Država repatriiranje	
Telefon		Email	

4. RAZJASNITE RAZLOG UPUĆIVANJA SLUČAJA

5. DA LI SU DETE ILI NJEGOVA PORODICA PRETHODNO BILI KORISNICI USLUGA CSR-A? da ne

Ako da, koji period? _____

Koji je bio razlog? _____

Primljene usluge

6. ODREĐIVANJE VODITELJA SLUČAJA (POPUNITI RUKOVODILAC SLUŽBE ILI OVLAŠĆENI SLUŽBENIK)

Datum prijema

Datum sastanka sa klijentom

6.1. KRATAK OPIS SLUČAJA

Datum _____	Rukovodilac službe (ime prezime) _____	Potpis _____
Datum _____	Službenik za upravljanje slučajem (ime i prezime) _____	Potpis _____
Datum _____	Roditelj / staratelj deteta (ime prezime) _____	Potpis _____

Potpis službenika službe koji je primio slučaj

▶ PROCENA SLUČAJA

1. OPŠTI PODACI O SLUČAJU:

Kategorija	Opasni dečiji rad	Kod usluge	XXXXXXX
Kancelarija	[F2]	Voditelj slučaja	[F6]
Slučaj br.	[F3]	Ime deteta	[F7]
Datum otvaranja slučaja	[F4]	Prezime deteta	[F8]
Datum registracije u IS	[F5]	Identifikacioni broj	[F9]

2. SEKTOR

- Rad na ulici (prodaja sitnih stvari, nošenje/prevoz robe kolicama, prosjačenje, ...)
- Kućni rad
- Poljoprivreda
- Šumarstvo
- Građevinarstvo
- Reciklaža (rad na deponiji otpada ili prikupljanje otpada u kontejnerima)
- Eksploatacija prirodnih resursa (površinski iskop peska, kamenja, uglja)
- Iskorišćavanje za zabranjene aktivnosti (prodaja i/ili proizvodnja droge, krađa, itd..)

Drugo _____

2.1. RIZICI KOJIMA JE DETE IZLOŽENO

- Rizici od radnog okruženja
- Rizici od radnih aktivnosti
- Rizici od radnih sredstava
- Rizici od trajanja/radnog vremena

2.2. LOKACIJA I RADNO VREME

Lokacija na kojoj dete radi

Dnevno radno vreme

Koliko časova rada nedeljno

2.3. NESREĆE/POVREDE/ZDRAVSTVENI PROBLEMI ILI DRUGI PROBLEMI SA KOJIMA JE DETE SUOČENO KAO POSLEDICA NJEGOVOG/NJENOG ANGAŽOVANJA NA RADU

2.4. STEPEN RIZIČNOSTI

- visok (potrebna je hitna intervencija za zaštitu deteta od daljeg oštećenja... dalja procena slučaja se posle nastavlja)
- srednji (potrebna je dalja procena slučaja i podrška)
- nizak (upućivanje u druge službe i nadzor za adekvatno rešavanje situacije)

2.5. NAČIN ANGAŽOVANJA DETETA NA RADU

- kontinuirano, od meseca/godine: _____
- povremeno ili sezonsko (kada - godišnji period angažovanja): _____

Mesečni prihodi deteta: _____

Starost kada je dete počelo da radi: _____

2.6. RAZLOZI ZA RAD

2.7. PERCEPCIJE DETETA O RADU I RAZLOZIMA ANGAŽOVANJA NA RADU

3. PROFIL PORODICE

- Oba roditelja
- Sa jednim roditeljem
- Sa starateljom
- Bez porodičnog starateljstva

Drugo _____

3.1. OPŠTI PODACI O RODITELJIMA/STARATELJIMA (PSIHO-FIZIČKO STANJE, ZAPOSLENOST, INTERESOVANJE ZA RAD, RADNI KAPACITET, VEŠTINE RODITELJSTVOVANJA)

--	--	--	--

3.2. BRAĆA I SESTRE

Broj		Starost	
------	--	---------	--

3.2.1. EVENTUALNE ZABRINUTOSTI U VEZI SA BRAĆOM I SESTRAMA (U SMISLU BEZBEDNOSTI, ISHRANE, POHAĐANJA ŠKOLE, UKLJUČENOSTI U RADU ILI DRUGO)

3.3. OSTALI ČLANOVI PORODICE

(Ostali članovi porodice)

3.3.1. PSIHO-FIZIČKO STANJE, DOPRINOS U PORODICI, PODRŠKA KOJA IM JE POTREBNA ILI DRUGE VAŽNE INFORMACIJE:

4. OSNOVNI USLOVI ŽIVOTA

4.1. KUSHTET E BANIMIT

kuća _____ m²

stan _____ m²

drugo _____

4.2. OPIS KVALITETA STAMBENIH USLOVA (OGRANIČITE SE NA UTVRĐIVANJU ČINJENICA O ČISTOĆI, STAMBENOM PROSTORU, PRISTUPU PITKOJ VODI..., BEZ SUBJEKTIVNIH PROCENA)

4.3. ISHRANA (KOLIKO OBROKA HRANE DNEVNO UZIMA DETE, KVALITET HRANE KOJU KONZUMIRA)

4.4. IZVORI PRIHODA U PORODICI

5. ZDRAVSTVENO STANJE

5.1. FIZIČKO ZDRAVLJE (TEŽINA, DUŽINA, ZDRAVSTVENI PROBLEMI, ZDRAVSTVENI TRETMAN):

5.2. ZDRAVLJE I MENTALNA I EMOCIONALNA DOBROBIT (POVLAČENJE, STRAH, ANKSIOZNOST, UZNEMIRENJE, NEOČEKIVANE PROMENE U PONAŠANJU, POTEŠKOĆE U UPRAVLJANJU GNEVOM, ...):

6. PORODIČNI I DRUŠTVENI ODNOSI

(1- nijednom/uopšte; 2- skoro uopšte; 3- ponekad; 4- skoro uvek; 5- uvek)

BEZBEDNOST I ODNOSI U PORODICI	KOMENTAR/OBJAŠNJENJE (PO MOGUĆNOSTI DIREKTNE IZJAVE DETETA)
Dete se oseća bezbednim kod kuće	1 2 3 4 5
Dete se oseća slobodnim da se izrazi roditeljima (o pitanjima koje ga brinu ili interesuju)	1 2 3 4 5
Dete pronalazi podršku roditelja kada mu zatreba	1 2 3 4 5
DRUŠTVENI ODNOSI	KOMENTAR/OBJAŠNJENJE (PO MOGUĆNOSTI DIREKTNE IZJAVE DETETA)
Dete ima najmanje jednog bliskog druga/drugaricu:	1 2 3 4 5
Dete se oseća dobro kada je sa drugovima/drugaricama:	1 2 3 4 5
Koliko je vremena proveo prošle nedelje sa drugovima/drugaricama, van škole:	
za razgovor	1 2 3 4 5
za zabavu	1 2 3 4 5
ODNOSI SA ŠIROM PORODICOM	KOMENTAR/ OBJAŠNJENJE/ PRIMER JEDNE REALNE SITUACIJE (PO MOGUĆNOSTI DIREKTNE IZJAVE DETETA)
Dete ima stalni kontakt sa članovima šire porodice:	1 2 3 4 5
Dete se može obratiti bilo kojem članu šire porodice kada ima bilo koju zabrinutost ili preokupaciju:	1 2 3 4 5
Dete ima podršku šire porodice kada mu zatreba:	1 2 3 4 5

7. OBRAZOVANJE DETETA, KORIŠĆENJE SLOBODNOG VREMENA I INTERESOVANJA Nije upisano u školu Razlog: _____ Napustio je školu Razlog: _____

Poslednji završeni razred: _____

Poslednja (kalendarska) godina deteta u školi: _____

Poslednja škola koju je dete pohađalo: _____

Kombinuje školu i rad (ekonomski ili ne ekonomski rad, uključujući aktivnosti održavanja kuće)

Naziv škole koju dete pohađa: _____

Trenutni razred koji dete pohađa: _____

Učinak deteta u školi: _____

Omiljeni predmeti: _____

Uticaj rada na školovanju _____

Drugi/alternativni oblici obrazovanje/vaspitanja:

Pohađa program neformalnog obrazovanja (ako je DA, koji i gde) _____

Pohađa program neformalnog obrazovanja (ako je DA, koji i gde) _____

Aktivnosti kojima se dete bavi u slobodno vreme:

Koliko vremena dete posvećuje ovoj aktivnosti: _____

Omiljene aktivnosti deteta i interesovanja: _____

8. PRISTUP USLUGAMA I STAV ZAJEDNICE PREMA OBRAZOVANJU I DEČJIEM RADU

Zdravstvene usluge

Usluge planiranja porodice

Usluge porodičnog savetovanja

Pristup školi

Pristup predškolskim institucijama

Rekreativni/sportski programi

Programi psiho-socijalne rehabilitacije

Programi stručnog osposobljavanja

Usluge socijalne podrške

Usluge ekonomske podrške

Mogućnosti materijalne podrške

Stav zajednice prema značaju obrazovanja pozitivan negativan

Stav zajednice prema dečijem radu pozitivan negativan

Drugo _____

8.1. KRATAK OPIS OKRUŽENJA U KOJEM DETE ŽIVI I POSTOJEĆIH USLUGA, IZ UGLA UTICAJA OVOG OKRUŽENJA NA ANGAŽOVANJE DETETA NA RADU, ODNOSNO MOGUĆNOSTI NJEGOVOG/NJENOG POVLAČENJA SA RADA (NPR. UDALJENOST I PRISTUP ODREĐENIM USLUGAMA KOJE BI MOGLE DOPRINETI NA POVLAČENJE DETETA SA RADA, NEDOSTATAK OVIH USLUGA ILI DRUGO):

9. REZIME PROCENE SLUČAJA

BEZBEDNOSNI I ZDRAVSTVENI ASPEKTI

OSNOVNI ŽIVOTNI USLOVI/ZADOVOLJAVANJE OSNOVNIH POTREBA

PORODIČNI PROFIL

PORODIČNI I DRUŠTVENI ODNOSI

OBRAZOVANJE DETETA, KORIŠĆENJE SLOBODNOG VREMENA I INTERESOVANJA

POSTOJEĆE USLUGE U MESTU U KOJEM DETE ŽIVI

10. INDIKACIJE ZA PLAN USLUGA

CILJEVI	NAČIN ZA NJIHOVO POSTIZANJE
IZ PERSPEKTIVE DETETA	DETETA
IZ PERSPEKTIVE RODITELJA/STARATELJA	RODITELJA/STARATELJA
IZ PERSPEKTIVE RUKOVODIOCA SLUČAJA	VODITELJ SLUČAJA

11. IZVORI PODATAKA

- Samo dete
- Roditelji
- Braća/sestre
- Ostali članovi porodice koji žive sa detetom
- Ostali članovi šire porodice
- Škola
- Posmatranje
- Drugo _____

12. ZAKLJUČENJE PROCENE

Datum početka procene [F12]

Datum završetka procene

Datum ažuriranja u IS

Datum: _____

Potpis voditelja slučaja

► **PLAN USLUGA****1. OPŠTI PODACI O SLUČAJU**

Kategorija	Puna e rrezikshme e fëmijëve	Kod usluge:	XXXXXXX
Kancelarija	[F2]	Voditelj slučaja	[F6]
Slučaj br.	[F3]	Ime deteta	[F7]
Datum otvaranja slučaja	[F4]	Prezime deteta	[F8]
Datum registracije u IS	[F5]	Identifikacioni broj	[F9]

1.1 PRINDI/KUJDESTARI

Ime	[F10]	Prezime	[11]
-----	-------	---------	------

2. KRATKOROČNI PLAN

	Radnje	Odgovorna institucija	Odgovorno/a lice/a	Vremenski rok Od: _____ Do: _____	Pokazatelji
CILJ 1				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
CILJ 2				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	

3. SREDNJOROČNI PLAN

	Radnje	Odgovorna institucija	Odgovorno/a lice/a	Vremenski rok	Pokazatelji
CILJ 1				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
CILJ 2				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	

4. PLANI AFATGJATË					
	Radnje	Odgovorna institucija	Odgovorno/a lice/a	Vremenski rok	Pokazatelji
CILJ 1				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
CILJ 2				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	
				Od: _____ Do: _____	

5. ODOBRAVANJE PLANA USLUGA		
Datum početka pripremanja		
Datum završetka pripremanja	_____	
Datum odobrenja	_____	
Odobrio		Potpis lica koje je odobrilo: _____
Datum ažuriranja u IS	_____	

Datum: _____

Datum: _____

Potpis voditelja slučaja_____
Potpis roditelja/staratelja

▶ ZATVARANJE SLUČAJEVA

1. OPŠTI PODACI O SLUČAJU

Kategorija	Opasni dečiji rad	Kod usluge:	XXXXXXX
Kancelarija	[F2]	Voditelj slučaja	[F6]
Slučaj br.	[F3]	Ime deteta	[F7]
Datum otvaranja slučaja	[F4]	Prezime deteta	[F8]
Datum registracije u IS	[F5]	Identifikacioni broj	[F9]

2. DETE I/ILI RODITELJ/STARATELJ SU OBAVEŠTENI O RAZLOZIMA ZATVARANJA SLUČAJA

- Cilj je postignut
- Promena prebivališta/predmet je prenet u
- Dostignuta je punoletnost
- Drugor _____

3. DETE I/ILI RODITELJ/STARATELJ SU OBAVEŠTENI O RAZLOZIMA ZATVARANJA SLUČAJA

- Da
- Ne

4. U KOM OBLIKU SU OBAVEŠTENI

- Sastanak Poštom Telefonom Drugo
- Datum: _____ Datum: _____ Datum: _____ Datum: _____

5. LICA KOJA SU UKLJUČENA/KONSULTOVANA PRILIKOM DONOŠENJA ODLUKE O ZATVARANJU SLUČAJA

6. OBRAZLOŽENJE U SLUČAJU NEUSPEHA DA SE OSIGURA ODOBRENJE RODITELJA/STARATELJA ZA ZATVARANJE SLUČAJA

7. ZAKLJUČENJE

Datum zaključenja slučaja	[F2]		
Odobrio		Potpis	
Datum ažuriranja u IS			

Datum: _____

Datum: _____

Potpis voditelja slučaja_____
Potpis roditelja/staratelja

